

Krajowy Program Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji 2004 – 2009

Warszawa 2004

1. Wprowadzenie.

1.1 Prawo krajowe w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji

1.2 Prawo międzynarodowe w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji

1.3 Aktualnie realizowane programy krajowe

2. Diagnoza sytuacji i monitoring

3. Aktywność administracji publicznej

4. Rynek pracy i sytuacja społeczno-ekonomiczna

5. Zdrowie

6. Edukacja i kultura

7. Środki społecznego przekazu

8. Współpraca międzynarodowa

1. 1. WPROWADZENIE

„...Światowa Konferencja uznaje zwalczanie rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji za naczelny obowiązek Państw. Dlatego zachęca Państwa do rozwijania lub opracowywania krajowych planów działań na rzecz promowania różnorodności, równości, równouprawnienia, sprawiedliwości społecznej, równości szans i powszechnego uczestnictwa. Celem tych planów, realizowanym między innymi poprzez strategie i działania pozytywne, powinno być stworzenie warunków powszechnego uczestnictwa w podejmowaniu decyzji i zgodnej z zasadą niedyskryminacji, realizacji praw obywatelskich, kulturalnych, gospodarczych, politycznych i społecznych we wszystkich sferach życia. Światowa Konferencja zachęca Państwa, aby rozwijając i opracowując plany działania, nawiązywały lub umacniały dialog z organizacjami pozarządowymi w celu większego zaangażowania ich w projektowanie, realizację i ocenę polityki i programów...”

*Program
Działania z
Durbanu*

Zjawiska rasizmu, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji są nie tylko pogwałceniem praw poszczególnych jednostek i grup, stanowią także poważne zagrożenie dla porządku społecznego. Obowiązkiem demokratycznych rządów jest podejmowanie odpowiednich działań zmierzających do przeciwdziałania narastającemu w całej Europie problemowi rasizmu i ksenofobii. Powinność ta spoczywa zarówno na władzach krajowych, jak i regionalnych oraz lokalnych.

Problematyka tolerancji i nietolerancji ma ogromne znaczenie dla stabilnego funkcjonowania każdej społeczności. Respektowanie zasady tolerancji przez Państwo gwarantuje prawo do odmienności, która wynika z naturalnych różnic między ludźmi i świadomości, że również inni mają prawo do swej indywidualności. Te wartości sprawiają natomiast, że tolerancja staje się konieczna, o ile nie godzi ona w dobro innego człowieka. Tolerancja to stan harmonii przy poszanowaniu różnorodności. Rozwija się dzięki wiedzy, otwartości, komunikacji, wolności myśli i słowa. Tolerancja jest jednym z fundamentów europejskiej kultury.

Przeciwnieństwem tolerancji jest nietolerancja, dyskryminacja i ksenofobia w różnych sferach życia. Należy je likwidować poprzez kompleksowe działania, które określą normy, struktury i środki zaradcze, zapewniające uznanie godności i równości wszystkich ludzi oraz pełne poszanowanie praw człowieka.

Krajowy Program Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji jest rezultatem międzynarodowych zobowiązań Polski w kwestii realizacji zaleceń zawartych w dokumentach końcowych Światowej Konferencji Przeciwko Rasizmowi, Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji, zwołanej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych (Durban, 31 sierpnia - 7 września 2001 r.). Dokumenty końcowe - Deklaracja i Program Działania - przyjęte zostały przez państwa w niej uczestniczące w drodze consensusu. Na ich podstawie wszystkie uczestniczące w konferencji państwa zobowiązały się do opracowania i realizacji krajowych programów przeciwdziałających zjawiskom rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji. Niniejszy Program stanowi wypełnienie zobowiązań Polski w omawianym zakresie.

Zadaniem Krajowego Programu jest wdrożenie działań mających na celu zwalczanie ksenofobii i rasizmu, w tym antysemityzmu oraz wykształcenie w społeczeństwie polskim szeroko pojętej kultury tolerancji.

Strategicznym założeniem Programu jest wypracowanie metod przeciwdziałania ww. zjawiskom i podjęcie praktycznych kroków, w szczególności edukacyjnych, a także zapobiegawczych i podnoszących poziom świadomości społecznej oraz prowadzenie prac badawczych, w tym statystycznych, mających na celu określenie skali i zasięgu zjawisk ksenofobii i rasizmu, w tym antysemityzmu, występujących w Polsce i uświadomienie obywatelom ich praw i obowiązków związanych w tymi zjawiskami.

Realizacja Programu przewidziana jest na lata 2004–2009, z możliwością kontynuacji po dokonaniu oceny jego funkcjonowania oraz aktualizacji celów i zadań.

Beneficjentami Programu będą obywatele polscy należący do mniejszości narodowych i etnicznych, cudzoziemcy - w tym migranci i uchodźcy oraz inne osoby, które mogą być obiektem dyskryminacji z przyczyn etnicznych bądź rasowych.

Konstrukcja Programu opiera się na następującym założeniu: pierwszy rok służyć będzie prowadzeniu badań i diagnozowaniu obszarów występowania dyskryminacji w Polsce; rok drugi i trzeci to czas przeznaczony na działania edukacyjne – szkolenia, publikacje, kampanie społeczne, w zakresie podnoszącym świadomość oraz dotyczących obowiązku i standardów przestrzegania prawa, a także na wprowadzenie niezbędnych zmian w prawodawstwie polskim. W czwartym roku możliwe będzie dokonanie oceny

funkcjonowania wprowadzonych zmian legislacyjnych; w piątym roku realizacji Programu przeprowadzona zostanie ewaluacja dotychczasowego jego funkcjonowania.

Program będzie realizowany przez właściwych ministrów, zgodnie z ustawą z dnia 4 września 1997 *o działaniach administracji rządowej* (Dz. U. z 2003 r. Nr 159, poz. 1548 z późn. zm.), centralne organy administracji rządowej, centralne instytucje publiczne, Rzecznika Praw Obywatelskich, nadawców publicznych oraz przez organy administracji rządowej w województwie w ścisłej współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego i organizacjami pozarządowymi - w tym, organizacjami pożytku publicznego w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. *O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. z 2003, Nr 96, poz. 873). Organ lub instytucja właściwe do spraw realizacji odpowiedniego zadania *Programu* oznaczone zostały w tabeli skrótami. Organ lub instytucja wiodące dla realizacji poszczególnego zadania wskazane są na pierwszym miejscu przy tabelarycznym podziale zadań. Podczas tworzenia programu położono szczególny nacisk na współpracę z organizacjami pozarządowymi, mającymi duże doświadczenie i wiedzę w monitorowaniu i zwalczaniu przejawów rasizmu, antysemityzmu, ksenofobii i nietolerancji. Założenia programu szeroko konsultowano z poszczególnymi resortami, samorządami i organizacjami pozarządowymi.

Finansowanie Programu przypisane będzie poszczególnym resortom lub instytucjom w ramach budżetów pozostających w dyspozycji właściwych ministrów, wojewodów oraz właściwych instytucji. Konieczne będzie uwzględnienie niezbędnych środków do realizacji celów i zadań w projektach budżetowych na kolejne lata. Niektóre z zadań planowanych do realizacji już w roku 2004, będą mogły być realizowane ze środków Unii Europejskiej, w tym ze środków *Wspólnotowego Programu Działań na rzecz Zwalczenia Dyskryminacji 2001 – 2006*, *Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich na lata 2004-2006* jako przedsięwzięcie o charakterze ogólnym, w szczególności zaś w ramach Działania 1.5 mającego na celu ograniczenie zjawiska marginalizacji społecznej i przygotowanie osób narażonych na wykluczenie społeczne do wejścia na rynek pracy, utrzymania zatrudnienia lub powrotu do czynnego życia zawodowego, a także w ramach Działania 1.6 *Integracja i reintegracja zawodowa kobiet*, którego celem jest udzielanie wielostronnego wsparcia kobietom na rynku pracy prowadzące do wzrostu stopy zatrudnienia kobiet i podniesienia ich statusu zawodowego i społecznego poprzez promocję jednakowego dostępu przedstawicieli obu płci do zatrudnienia. Na realizację ww. działań w ramach SPO RZL przeznaczonych jest łącznie ponad 182 miliony euro – na działanie 1.5 ponad 100 milionów euro, a na działanie 1.6 blisko 82 miliony euro – z czego z Europejskiego Funduszu Społecznego pochodzić będzie prawie 146 milionów euro. Niektóre z zadań objętych Programem będą mogły być także finansowane ze środków *Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL*, w ramach Tematu A zakładającego *ulotwienie wchodzenia i powrotu na rynek pracy osobom mającym trudności z integracją lub reintegracją na rynku pracy, celem promowania rynku pracy otwartego dla wszystkich*. Finansowanie poszczególnych zadań z tych środków będzie możliwe pod warunkiem ich zgodności z zakresem SPO RZL i Inicjatywą Wspólnotową EQUAL.

Monitoring realizacji Programu w ramach celów i zadań objętych Programem, będzie realizowany przez Zespół Monitorujący, w którego skład wejdą eksperci, przedstawiciele resortów i wybranych organizacji pozarządowych. Zespół będzie prowadził regularny monitoring realizacji Programu od momentu rozpoczęcia wdrażania Programu, a także opracuje wskaźniki realizacji celów Programu. Prace Zespołu, z których coroczne sprawozdanie będzie przekazywane Radzie Ministrów, koordynowane będą przez

Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn.

Program składa się z ośmiu rozdziałów, z których każdy zawiera charakterystykę stanu prawnego obowiązującego w ramach omawianej problematyki, jego zgodności z założeniami Programu Działania z Durbanu, a także informację na temat zgodności obowiązującego stanu prawnego z wymogami UE. W formie tabelarycznej przedstawione zostały cele i zadania do realizacji w latach 2004-2009.

We wprowadzeniu przedstawiono cel tworzenia programu, jego kontekst międzynarodowy, definicje pojęć stosowanych na potrzeby Programu oraz krajowe i międzynarodowe regulacje obowiązujące w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji, a także inne realizowane programy krajowe, których założenia częściowo wypełniają zalecenia Programu Działania z Durbanu, przez co są zsynchronizowane z Krajowym Programem Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji, stanowiąc w tym zakresie jego naturalne uzupełnienie.

Rozdział drugi poświęcony jest diagnozie sytuacji społeczno-instytucjonalnej oraz opracowaniu systemu gromadzenia i przetwarzania danych, a także monitorowania prowadzonych działań. Realizowane w ramach tego rozdziału zadania stanowiąc będą merytoryczną podstawę dla wyznaczenia kierunków realizacji działań umieszczonych w pozostałych rozdziałach.

W rozdziale trzecim przedstawiono zadania, których realizacja jest niezbędna dla podniesienia świadomości funkcjonariuszy publicznych w zakresie występowania i konieczności zwalczania zjawisk rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii.

Rozdział czwarty przedstawia sytuację społeczno-ekonomiczną i sytuację występującą na rynku pracy oraz realizację zadań mających na celu wyeliminowanie przejawów występującej w tym obszarze dyskryminacji rasowej i ksenofobii, ze szczególnym uwzględnieniem kryterium płci.

Rozdział piąty zawiera zadania związane z realizacją Programu w systemie ochrony zdrowia, uwzględniając system kształcenia i podnoszenia kwalifikacji pracowników. Rozdział szósty poświęcony jest kształceniu w przedmiocie praw człowieka i wartości demokratycznych oraz ochronie kultury i tożsamości mniejszości narodowych i etnicznych. Promowanie szacunku, tolerancji i zrozumienia oraz realizacja medialnych kampanii świadomościowych to zadania zawarte w rozdziale siódmym. Rozdział ósmy zamykający program, dotyczy współpracy międzynarodowej w zakresie zwalczania rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii. Jego konstrukcja różni się od formuły pozostałych rozdziałów, co wynika ze specyfiki przedstawianych tematów.

Krajowy Program Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji promuje prawo jednostek do równego traktowania we wszystkich dziedzinach życia społecznego, bez względu na rasę, pochodzenie narodowe i etniczne, religię lub język w rozumieniu dokumentów Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy oraz Unii Europejskiej.

Dla potrzeb spójności Krajowego Programu z innymi zaleceniami międzynarodowymi, a także w celu dostosowania go do szczególnych potrzeb i specyfiki naszego kraju, przeanalizowane zostały nie tylko postanowienia Konferencji w Durbanie, ale również następujące dokumenty:

- - *dokumenty końcowe Europejskiej Konferencji Przeciwko Rasizmowi (Strasbourg, 11-13 października 2000);*
- - *sprawozdanie z realizacji przez RP Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej za okres 1997-1999 oraz zalecenia Komitetu ds. Eliminacji dyskryminacji rasowej (CERD) po przedstawieniu sprawozdania (Genewa, marzec 2003);*
- - *drugi raport dotyczący Polski Europejskiej Komisji Przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji Rady Europy (ECRI, Strasbourg, 1999 r.);*
- - *raport Komisarza Praw Człowieka Rady Europy, Alvaro Gil-Roblesa z wizyty w Polsce (listopad 2002).*

Program opracowany został także na podstawie licznych uchwał, deklaracji, konkluzji i zaleceń organów Unii Europejskiej i Rady Europy, a także dobrych praktyk ich państw członkowskich. Definicje stosowanych w *Programie* pojęć zawarte są m. in. w projekcie decyzji ramowej Rady Unii Europejskiej w sprawie zwalczania rasizmu i ksenofobii (COM(2001) 270 final). Dla potrzeb Krajowego Programu Przeciwdziałania

Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i z Związanej z Nimi Nietolerancji, w toku konsultacji międzyresortowych, dokonano operacjonalizacji pojęć, czego efektem są wypracowane następujące definicje robocze:

RASIZM	Teoria głosząca, że istnieje związek przyczynowy pomiędzy cechami fizycznymi (somatycznymi, np. budowa ciała, kolor skóry, kształt głowy) a pewnymi cechami psychicznymi (np. cechami intelektu, osobowości), co oznacza, że pewne rasy dominują nad innymi, i jako bardziej pełnowartościowe są przeznaczone do panowania nad rasami niższymi ^[1] .
GRUPY RASISTOWSKIE I KSENOFOBICZNE	Grupy, których działalność skierowana jest na: <ul style="list-style-type: none"> - - dokonywanie lub podleganie do aktów nienawiści rasowej lub przemocy na tle rasowym lub etnicznym; - - stosowanie groźby bezprawnej o podłożu rasistowskim lub ksenofobicznym, skierowanej do jednostek lub grup; - - publiczne rozprowadzanie materiałów zawierających treści rasistowskie lub ksenofobiczne.
DYSKRYMINACJA RASOWA	<p>a) a) dyskryminacja bezpośrednia oznaczać będzie sytuację, w której dana osoba jest traktowana mniej korzystnie niż inna osoba jest, była lub byłaby traktowana w porównywalnej sytuacji z powodu swego pochodzenia rasowego lub etnicznego;</p> <p>b) b) dyskryminacja pośrednia oznaczać będzie sytuację, w której pozornie neutralne postanowienie, kryterium lub praktyka stawia osoby o określonym pochodzeniu rasowym lub etnicznym w szczególnie niekorzystnej sytuacji w porównaniu z innymi osobami, chyba że takie postanowienie, kryterium lub praktyka są usprawiedliwione słusznym celem, oraz że środki do osiągnięcia takiego celu są właściwe i konieczne.</p> <p>Za dyskryminację uznaje się również szykanowanie, gdy ma miejsce niepożądane zachowanie związane z pochodzeniem rasowym lub etnicznym, którego celem lub skutkiem jest pogwałcenie godności danej osoby lub naruszenie praw człowieka oraz stworzenie atmosfery zastraszenia, wrogości, poniżenia, obrażenia lub upokorzenia. W tym kontekście pojęcie szykanowania może zostać zdefiniowane zgodnie z wewnętrznym prawem i praktyką Państw Członkowskich UE.</p> <p>Za dyskryminację uznaje się również polecenie dyskryminacji wobec osób ze względu na ich pochodzenie rasowe lub etniczne.</p>
KSENOFOBIA	Nieuzasadniony lęk i wrogość wobec obcych.
NIETOLERANCJA	Brak szacunku dla cudzych praktyk i przekonań. Objawia się niedopuszczaniem do zachowań czy poglądów różniących się od własnych. Leży u podstaw dyskryminacji rasowej i ksenofobii.

1.1 PRAWO KRAJOWE W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA DYSKRYMINACJI RASOWEJ, KSENOFOBII I ZWIĄZANEJ Z NIMI NIETOLERANCJI

- ➤ **Konstytucja RP** (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.):
  - - zakazuje istnienia partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swych programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszystów i komunizmu, a także

^[1] Hasło: rasizm, w: A. Antoszewski, A. R. Herbut (red.), *Leksykon politologii*, Wrocław 2002, s. 373

tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, (art. 13);

- - wprowadza zakaz dyskryminacji rasowej stanowiąc, że wszyscy są wobec prawa równi, wszyscy mają prawo do jednakowego traktowania przez władze publiczne oraz że nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny (art. 32);
- - zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury, a także gwarantuje im prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej (art. 35);

stanowi, że przepisy umów ratyfikowanych przez Polskę i ogłoszonych w Dzienniku Ustaw, co do zasady stosowane są bezpośrednio w krajowym porządku prawnym. Ofiara dyskryminacji może się więc, przy spełnieniu określonych warunków, bezpośrednio przed sądem powoływać na naruszenia postanowień umów międzynarodowych ratyfikowanych przez Polskę w drodze ustawy, które zakazują dyskryminacji (patrz. pkt. 1.2 Programu);

przyznaje każdemu, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, prawo wniesienia skargi do Trybunału Konstytucyjnego (art. 79) w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach, prawach bądź obowiązkach określonych w Konstytucji. Skarga przysługuje po całkowitym wcześniejszym wyczerpaniu dostępnych środków ochrony prawnej, w ramach procedury sądowej lub administracyjnej. Procedura ta, choć dostępna, wykorzystywana jest przez ofiary dyskryminacji rasowej w znikomym stopniu;

przyznaje każdemu prawo wystąpienia do Rzecznika Praw Obywatelskich (art. 80) z wnioskiem o pomoc w ochronie wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi bowiem na straży praw i wolności człowieka i obywatela określonych w Konstytucji oraz w innych aktach normatywnych (art. 208).

- ➤ **Kodeks karny** (Dz. U. z 1997, Nr 88, poz. 553 z późn. zm.), w rozdziale „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne” wprowadził dwa przepisy dotyczące ludobójstwa (art. 118) i dyskryminacji rasowej (art. 119), których nie było w poprzednim Kodeksie karnym z 1969 r. Ponadto zwalczania propagowania rasizmu dotyczą art. 256 i 257 kk. Obecnie w parlamencie prowadzone są prace nad nowelizacją Kodeksu karnego. Jedną z proponowanych zmian jest dodanie do art. 256 paragrafów 2 i 3, które umożliwią ściganie czynności przygotowawczych, podejmowanych w celu rozpowszechniania materiałów nawołujących do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość. Projektowane regulacje umożliwią również orzeczenie przepadku tych materiałów, jak również przedmiotów służących do ich wytwarzania lub rozpowszechniania – nawet jeśli nie stanowią one własności sprawcy. Ofiary dyskryminacji mogą dochodzić odszkodowania m.in. na drodze postępowania karnego. Pokrzywdzony może dochodzić swoich roszczeń majątkowych wynikających bezpośrednio z popełnienia przestępstwa, wytaczając przeciwko oskarżonemu powództwo cywilne (tzw. powództwo adhezyjne).

Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964, Nr 16, poz. 93 z późn. zm.), przewiduje możliwość dochodzenia roszczeń przez ofiary dyskryminacji. Istnieje kilka sposobów dochodzenia odszkodowania lub zadośćuczynienia za poniesioną krzywdę. Ochronę dóbr osobistych, w szczególności: zdrowia, wolności, czci, swobody sumienia i innych przewiduje w art. 23-24, stanowiąc: „Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania (...), może żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków (...), może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej

na wskazany cel społeczny. Jeżeli wskutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych". Zgodnie z art. 415 k.c. każdy ma prawo żądać naprawienia szkody wyrządzonej przez drugiego z jego winy. W kilku przypadkach Kodeks cywilny przewiduje szczególną formę odszkodowania w postaci renty. Dotyczy to m.in. przypadku utraty całkowitej lub częściowej zdolności do pracy zarobkowej. Kodeks cywilny dopuszcza również w kilku wypadkach rekompensatę pieniężną za doznaną krzywdę, tak jest np. przy uszkodzeniu ciała, wywołaniu rozstroju zdrowia czy pozbawieniu człowieka wolności.

Kodeks pracy (Dz. U. z 1998, Nr 21, poz. 94 z późn. zm.), zakazuje jakiegokolwiek dyskryminacji bezpośredniej lub pośredniej - w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, przekonania, zwłaszcza polityczne lub religijne, oraz przynależność związkową oraz zawiera gwarancje ich przestrzegania. Środki dochodzenia praw w razie naruszenia zakazu dyskryminacji są takie same, jak przy innych uprawnieniach pracowniczych - pozew do sądu pracy, skarga do Państwowej Inspekcji Pracy i żądanie wszczęcia postępowania pojednawczego przed komisją pojednawczą. W przypadku zgłoszenia Państwowej Inspekcji Pracy informacji o dyskryminacji pracownika, przeprowadzona zostanie kontrola pozwalająca na weryfikację zasadności złożonej skargi, z zapewnieniem ubiegającemu się o interwencję całkowitej anonimowości. Sprawy z zakresu naruszenia zakazu dyskryminacji są rozpatrywane przez sąd pracy, w postępowaniu odrębnym, zgodnie z przepisami z tytułu VII, działu III Kodeksu postępowania cywilnego. W razie ujawnienia zaistnienia przypadku dyskryminacji, inspektor pracy może skierować do pracodawcy wystąpienie o usunięcie stwierdzonych nieprawidłowości. Za naruszenie zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn Kodeks pracy uznaje różnicowanie przez pracodawcę sytuacji pracowników, którego skutkiem jest w szczególności: odmowa nawiązania lub rozwiązania stosunku pracy, niekorzystne ukształtowanie wynagrodzenia za pracę lub innych warunków zatrudnienia albo pominięcie przy awansowaniu lub przyznawaniu innych świadczeń związanych z pracą, a także pominięcie przy typowaniu do udziału w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe, chyba że pracodawca udowodni, że kierował się obiektywnymi powodami. Ciężar udowodnienia, że zróżnicowanie sytuacji nie miało charakteru dyskryminującego spoczywa na pracodawcy. Sankcją za naruszenie przepisów anty-dyskryminacyjnych jest odszkodowanie pieniężne nie niższe niż minimalne wynagrodzenie za pracę.

Inne akty prawa krajowego pośrednio dotyczące problematyki przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji rasowej i ksenofobii:

- - Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji.*, która stanowi, że Policja może pobierać, przetwarzać i wykorzystywać w celach śledczych i identyfikacyjnych informacje, w tym dane osobowe, ujawniające rasę lub pochodzenie etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne etc.;
- - Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*, która zakazuje dyskryminacji z przyczyn rasy i narodowości;
- - Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. *Ordynacja wyborcza do Sejmu RP i do Senatu RP*, która przewiduje zwolnienie komitetów wyborczych utworzonych przez organizacje mniejszości narodowych z wymogu przekroczenia 5 % progu wyborczego;
- - Ustawa z dnia 7 października 1999 r. *o języku polskim*, która stanowi, że zawarte w niej przepisy nie naruszają praw mniejszości narodowych i etnicznych;
- - Ustawa z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* stanowiąca, że szkoły i placówki publiczne umożliwią uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej,

językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka i w języku ojczystym oraz naukę własnej historii i kultury;

- - Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. *o radiofonii i telewizji* stanowiąca, że programy publicznej radiofonii i telewizji powinny uwzględniać potrzeby mniejszości narodowych i grup etnicznych;
- - Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. *o partiach politycznych* przewiduje możliwość przekazania przez sąd rejestrujący partię polityczną możliwość wystąpienia do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie zgodności celów partii politycznej z Konstytucją;
- - Ustawa z dnia 1 sierpnia 1997 r. *o Trybunale Konstytucyjnym* stanowi, że Trybunał orzeka w sprawach m. in. zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych;
- - Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania* przewidująca, iż nikt nie może być dyskryminowany z powodu swych przekonań religijnych a równe prawa w życiu państwowym, politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym przysługują niezależnie od wyznania;
- - Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. *o cudzoziemcach* regulująca m.in. zasady i warunki wjazdu, przejazdu pobytu i wyjazdu cudzoziemców z terytorium RP;
- - Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej* określająca zasady, warunki i tryb udzielania cudzoziemcom ochrony na terytorium RP;
- - Ustawa z dnia 6 września 2001 r. *o chorobach zakaźnych i zakażeniach* określa prawa i obowiązki cudzoziemców w zakresach dotyczących bezpieczeństwa epidemiologicznego;
- - Ustawa z dnia 23 stycznia 2003 r. *o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia* (Dz. U. Nr 45, poz. 391 z późn. zm.) oraz ustawy z dnia 16 kwietnia 2003 r. *o zmianie ustawy o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia oraz o zmianie ustawy o zasadach uznawania nabytych w państwach członkowskich UE kwalifikacji do wykonywania zawodów regulowanych oraz o zmianie niektórych ustaw* (Dz. U. z 2004 Nr 93, poz. 892), określają sposób finansowania świadczeń zdrowotnych dla cudzoziemców;
- - Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2004, Nr 64, poz. 593), która zawiera Rozdział 5 dotyczący integracji uchodźców;
- - projekt Ustawy *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* – znajduje się w opracowaniu.

➤ ➤ **Instytucje, które ze względu na zakres swojej działalności podejmować mogą problematykę przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji rasowej i ksenofobii:**

- - **Rzecznik Praw Obywatelskich**, powołany przez Konstytucję RP. Kompetencje szczegółowe i sposób działania uregulowane zostały w ustawie z dnia 15 lipca 1987 r. (Dz. U. z 2001, Nr 14, poz. 147). Rzecznik stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji oraz w innych aktach normatywnych. W sprawach o ochronę wolności i praw człowieka i obywatela Rzecznik bada, czy skutek działania lub zaniechania organów, organizacji i instytucji, obowiązanych do przestrzegania i realizacji tych wolności i praw, nie nastąpiło naruszenie prawa, a także zasad współżycia i sprawiedliwości społecznej;
- - **Rzecznik Praw Dziecka**, powołany na mocy ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. (Dz. U. z 2000, Nr 6, poz. 69) stoi na straży praw dziecka określonych w Konstytucji, Konwencji ONZ o prawach dziecka i innych przepisach prawa, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców;
- - **Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmu RP**, od 1989 r. jest stałą komisją sejmową która zajmuje się problematyką dotyczącą osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych. Do zakresu działania Komisji należą sprawy związane m.in. z podtrzymywaniem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych, współtworzenie prawa dotyczącego mniejszości, podejmowanie interwencji w sprawach dotyczących mniejszości analizowanie tematów problemowych, a także konsultacje i spotkania ze środowiskami mniejszości;

- - **Zespół do Spraw Mniejszości Narodowych**, jest kolegiальnym organem opiniotawczym-doradczym Prezesa Rady Ministrów w zakresie wypracowania i koordynacji polityki rządu wobec mniejszości narodowych i etnicznych. Do zadań Zespołu należy m. in.: opracowywanie projektów działań rządu zmierzających do tworzenia sprzyjających warunków dla mniejszości narodowych; koordynacja działań administracji rządowej, realizującej zadania na rzecz mniejszości narodowych; dokonywanie ocen i formułowanie propozycji w zakresie realizacji praw i potrzeb mniejszości narodowych; przeciwdziałanie naruszaniu praw mniejszości narodowych; inicjowanie działań na rzecz popularyzacji wiedzy o mniejszościach narodowych oraz ich kulturze a także badań nad sytuacją mniejszości narodowych. Przewodniczącym Zespołu jest podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. W ramach Zespołu działa Podzespół ds. Edukacji Mniejszości Narodowych oraz Podzespół ds. Romskich;
- - **Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji**. Wydział Mniejszości Narodowych w Departamencie Wyznań i Mniejszości Narodowych, został powołany w strukturze MSWiA w styczniu 2000 r. Do zakresu działania Wydziału należy prowadzenie spraw mniejszości narodowych, a w szczególności: opracowywanie - w porozumieniu z przedstawicielami innych ministrów - propozycji do założeń polityki państwa wobec mniejszości narodowych; obsługa merytoryczna i organizacyjno-techniczna Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych; współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej na rzecz uwzględniania lokalnych potrzeb mniejszości narodowych; utrzymywanie bieżących kontaktów z kierownictwem organizacji społecznych mniejszości; podejmowanie działań na rzecz respektowania praw mniejszości narodowych i rozwiązywania problemów mniejszości narodowych. Ponadto Wydział odpowiedzialny jest za opracowywanie i koordynację programów na rzecz mniejszości narodowych, informacji problemowych dotyczących mniejszości narodowych dla organów administracji rządowej, Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej; opracowywanie materiałów związanych ze współpracą z instytucjami i organizacjami, działającymi na rzecz mniejszości narodowych w ramach Komisji Europejskiej, Rady Europy, oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz organizowanie i prowadzenie szkoleń pracowników urzędów wojewódzkich odpowiedzialnych za problematykę mniejszości narodowych. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji decyzją Rady Ministrów z 6 stycznia 2004 r. odpowiada za współpracę z Europejskim Centrum Monitorowania Rasizmu i Ksenofobii;
- - **Urząd do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców**. Prezes Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców jest centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach repatriacji, wjazdu cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przejazdu przez to terytorium, pobytu na nim i wyjazdu z niego, nadawania statusu uchodźcy i udzielania cudzoziemcom azylu, a także w sprawach związanych z obywatelstwem polskim wynikających z zakresu zadań administracji rządowej. Nadzór nad Prezesem Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców sprawuje Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji;
- - **Rada do Spraw Uchodźców** jest organem administracji publicznej. Do jej zadań należy m.in.: dokonywanie analiz orzecznictwa w zakresie spraw o nadanie lub pozbawienie statusu uchodźcy; gromadzenie informacji o krajach pochodzenia cudzoziemców; współpraca z organami oraz instytucjami krajowymi i zagranicznymi w zakresie problematyki migracji i uchodźstwa; a także rozpatrywanie odwołań od decyzji i zażaleń na postanowienia wydane przez Prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców w sprawach o nadanie lub pozbawienie statusu uchodźcy;
- - **Ministerstwo Gospodarki i Pracy** jest resortem, w zakresie działalności którego znajdują się przepisy prawa pracy (m. in. Kodeks pracy) oraz dotyczące rynku pracy (Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy), zawierające regulacje prawne dotyczące przeciwdziałania dyskryminacji m. in. ze względów rasowych w zakresie dostępu do rynku pracy, wykonywania pracy oraz praw pracowniczych. W zakresie kompetencji tego ministerstwa leży również przeciwdziałanie dyskryminacji rasowej w obszarze podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej;

- - **Państwowa Inspekcja Pracy** – do jej zadań ustawowych należy m. in. nadzór i kontrola przestrzegania przez pracodawców prawa pracy, w tym zakazu dyskryminacji ze względów rasowych, szczególnie w zakresie stosunku pracy, wynagrodzenia za pracę i innych świadczeń ze stosunku pracy, czasu pracy, urlopów, ochrony pracy kobiet, młodocianych i osób niepełnosprawnych oraz ściganie wykroczeń przeciwko prawom pracownika i udział w postępowaniu w tych sprawach w charakterze oskarżyciela publicznego. Państwowa Inspekcja Pracy opiniuje także projekty aktów prawnych oraz inicjowanie prac legislacyjnych w zakresie prawa pracy;
- - **Ministerstwo Polityki Społecznej.** Do zadań ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego należy m. in. tworzenie koncepcji i określanie kierunków rozwoju w obszarze pomocy społecznej. Art. 5 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, określa osoby uprawnione do świadczeń z pomocy społecznej (dotyczy to również cudzoziemców mających miejsce zamieszkania i przebywających na terytorium RP, posiadających zezwolenie na osiedlenie się, zgodę na pobyt tolerowany lub status uchodźcy nadany w RP, jak również obywateli państw członkowskich UE lub Europejskiego Obszaru Gospodarczego, przebywających na terytorium RP, którzy uzyskali zezwolenie na pobyt). Na podstawie art. 20 pkt. 1 ustawy, do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat należy pomoc uchodźcom w zakresie indywidualnego programu integracji oraz opłacanie za te osoby składek na ubezpieczenie zdrowotne, a zgodnie z art. 22 pkt. 5 ustawy, koordynowanie działań w zakresie integracji ze społeczeństwem osób posiadających status uchodźcy należy do zadań wojewody. Instytucje pomocy społecznej zobowiązane są do działań umożliwiających integrację ze społeczeństwem osób posiadających statusu uchodźcy;
- - **Ministerstwo Kultury.** Działania w zakresie ochrony kultury mniejszości narodowych i etnicznych prowadzone są przez Departament Kultury Mniejszości Narodowych Ministerstwa Kultury. Do zadań Departamentu Kultury Mniejszości Narodowych należy m. in.: udzielanie pomocy organizacjom społecznym w zakresie kultywowania tradycji i kultury mniejszości narodowych, wspieranie realizacji imprez kulturalnych organizowanych przez związki i stowarzyszenia mniejszościowe, wspieranie niskonakładowych publikacji i prasy mniejszości, współdziałanie ze związkami i stowarzyszeniami mniejszościowymi w sprawach edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży, opiniowanie projektów aktów prawnych, konwencji, traktatów i standardów międzynarodowych dotyczących problemów kultury mniejszości, wspieranie przedsięwzięć na rzecz tolerancji oraz działań popularyzujących w społeczeństwie polskim problematykę kultury mniejszości;
- **Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu** nie ma wyodrębnionego organu odpowiedzialnego za sprawy edukacji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych. Kwestie te, jak również edukacja dzieci migrantów i uchodźców stanowią bowiem integralny składnik oświaty. Do zakresu zadań Ministerstwa należy także wspieranie szkolnictwa mniejszości w tym także kwestie dotyczące podręczników do nauki języka i w języku ojczystym mniejszości. Ponadto MENiS promuje działania dotyczące integracji europejskiej, wymiany młodzieży, a postulaty dotyczące dziedziny sportu, kultury i aktywności młodzieży, respektujące zasadę niedyskryminacji, mają odniesienie w takich programach opracowanych przez ten resort jak: *Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003 – 2012* oraz *Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2012*. Podległy MENiS Centralny Ośrodek Doskonalenia nauczycieli realizuje zadania dotyczące podnoszenia kwalifikacji i doskonalenia nauczycieli w zakresie edukacji międzykulturowej, prowadzi także działalność wydawniczą z tego zakresu;
- - **Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn**, powołany został w listopadzie 2001. Rozporządzeniem z dnia 25 czerwca 2002 r. (Dz. U. z 2002, Nr 96, poz. 849) Rada Ministrów czasowo poszerzyła kompetencje Pełnomocnika o promowanie, inicjowanie, realizowanie albo koordynowanie realizacji rządowych programów mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji z przyczyn rasy, pochodzenia etnicznego, religii, przekonań, wieku oraz orientacji seksualnej. Pełnomocnik realizuje zadania z zakresu upowszechniania wiedzy na temat dyskryminacji i jej przejawów oraz metod i strategii przeciwdziałania jej

występowaniu, a także współpracy z właściwymi organami administracji publicznej, organizacjami pozarządowymi i instytucjami. Pełnomocnik ponadto inicjuje, opiniuje oraz opracowuje projekty aktów prawnych i innych dokumentów rządowych mających na celu przeciwdziałanie dyskryminacji.

➤ ➤ **Organizacje pozarządowe zajmujące się przeciwdziałaniem dyskryminacji rasowej i ksenofobii:**

W Polsce aktywnie działa wiele organizacji pozarządowych, które mają duże doświadczenie w zakresie realizacji działań dotyczących przeciwdziałania dyskryminacji rasowej i ksenofobii. Działania te regularnie podejmowane są m. in. w zakresie monitorowania funkcjonowania administracji publicznej, udzielania pomocy prawnej osobom, które stały się ofiarami naruszenia ich praw, a także organizowania i realizacji szkoleń z zakresu dotyczącego dyskryminacji, adresowanych do różnych grup zawodowych. Niniejszy Program został skonstruowany tak, by jego pełna realizacja odbywała się na zasadzie partnerskiej współpracy podmiotów odpowiedzialnych za realizację poszczególnych zadań Programu, z organizacjami pozarządowymi posiadającymi doświadczenie w dziedzinie odpowiadającej tym zadaniom. Włączenie organizacji pozarządowych zarówno w proces opracowania, jak i późniejszą realizację Programu, zapewnić ma skuteczną jego implementację w środowiskach najbardziej narażonych na działania dyskryminujące i ksenofobiczne.

1.2 PRAWO MIĘDZYNARODOWE W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA DYSKRYMINACJI RASOWEJ, KSENOFOBII I ZWIĄZANEJ Z NIMI NIETOLERANCJI

Zgodnie z zaleceniem pkt. 78 Planu Działania Światowej Konferencji Przeciwko Rasizmowi z Durbanu, Polska jest stroną następujących umów międzynarodowych, które podejmują problematykę walki z rasizmem, dyskryminacją rasową, ksenofobią i związaną z nimi nietolerancją

➤ ➤ **Polska jest stroną takich traktatów o charakterze uniwersalnym, jak:**

- - Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 1966 r. - została podpisana 7 marca 1966 r., ratyfikowana 9 października 1968 r. i weszła w życie wobec Polski 4 stycznia 1969 r. Ponadto w 1997 r. rząd RP powiadomił Sekretarza Generalnego ONZ o wycofaniu zastrzeżenia odnośnie art. 22 Konwencji dotyczącego wyłączenia obowiązkowej jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Uchwałą Rady Ministrów z 28 września 1998 r. rząd RP uznał kompetencje Komitetu ds. Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej do przyjmowania zawiadomień osób lub grup osób podlegających jurysdykcji RP, stwierdzających, że są ofiarami naruszenia przez RP któregośkolwiek z praw wymienionych w Konwencji (art. 14). Powyższa deklaracja została złożona 1 grudnia 1998 r.;
- - Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. - zostały podpisane 2 marca 1967 r., ratyfikowane 3 marca 1977 r. i weszły w życie wobec Polski 18 czerwca 1977 r. W dniu 14 października 1991 r. Polska ratyfikowała Pierwszy Protokół do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. dotyczący składania indywidualnych skarg na naruszenie przez państwo postanowień Paktu, do Komitetu Praw Człowieka ONZ. Wszedł on w życie wobec Polski 7 lutego 1992 r.;
- - Konwencja o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa z 1948 r. (weszła w życie wobec Polski 12 stycznia 1951 r.);
- - Konwencja dot. zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytutki z 1949 r. (weszła w życie wobec Polski 31 sierpnia 1952 r.);
- - Konwencja dot. statusu uchodźców z 1951 r. i Protokołu do Konwencji z 1967 r. (Konwencja weszła w życie wobec Polski 26 grudnia 1991 r., a Protokół 27 września 1991 r.);
- - Konwencja MOP nr 111 dot. dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu z 1958 r. (weszła w życie wobec Polski 30 maja 1962 r.);

- - Konwencja UNESCO w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty z 1960 r. (weszła w życie wobec Polski 15 grudnia 1964 r.);
  - - Konwencja o eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 r. (weszła w życie wobec Polski 18 lipca 1980 r.) oraz Protokół Fakultatywny do Konwencji, który wszedł w życie wobec Polski 25 marca 2003 r.;
  - - Konwencja Praw Dziecka z 1989 r. (weszła w życie wobec Polski 7 lipca 1991 r. W dniu 13 lutego 2002 r. Polska podpisała oba Protokoły dodatkowe do Konwencji -procedura ratyfikacyjna w toku);
  - - Konwencja MOP nr 138 o wieku minimalnym z 1973 r. (ratyfikowana przez Polskę 22 marca 1978 r.), Konwencji MOP nr 182 w sprawie najgorszych form pracy dzieci (ratyfikowana 9 sierpnia 2002 r.);
  - - Konwencja w sprawie różnorodności biologicznej z 1992 r. (weszła w życie wobec Polski 19 kwietnia 1996 r.);
  - - Statut Rzymski Międzynarodowego Trybunału Karnego z 1998 r. (wszedł w życie 1 lipca 2002 r.);
  - - Konwencja NZ przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej (weszła w życie 29 września 2003 r.) oraz Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi (ratyfikowany 18 sierpnia 2003 r.) i Protokołu przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną (ratyfikowany 29 sierpnia 2003 r.);
  - - Konwencje Genewskie o ochronie ofiar wojny z 12 sierpnia 1949 r. (ratyfikowane 18 września 1954 r. i weszły w życie wobec Polski 26 maja 1955 r.) oraz Protokołów dodatkowych z 1977 r. (ratyfikowane 19 września 1991 r. i weszły w życie wobec Polski 23 kwietnia 1992 r.).
- ➤ Ponadto Polska jest stroną szeregu umów regionalnych i międzynarodowych, które odnoszą się do problematyki przestępczości zorganizowanej, w tym handlu kobietami i dziećmi.
- ➤ **Polska nie jest natomiast stroną następujących umów wymienionych w pkt. 78 Planu Działania:** Konwencji MOP nr 97 dotyczącej pracowników migrujących z 1949 r., Konwencji MOP nr 143 dotyczącej migracji w niewłaściwych warunkach oraz popierania równości szans i traktowania pracowników migrujących (Postanowienia Uzupełniające) z 1975 r., Konwencji MOP nr 169 dotyczącej ludności tubylczej i plemiennej w krajach niezależnych z 1989 r. oraz Międzynarodowej Konwencji o ochronie pracowników migrujących i członków ich rodzin z 1990 r.
- ➤ Polska jest stroną następujących umów regionalnych przyjętych w ramach Rady Europy, które podejmują m.in. problematykę zwalczania rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii:
- - Europejskiej Karty Społecznej z 1961 r. – ratyfikowana 25 czerwca 1997 r., weszła w życie wobec Polski 25 lipca 1997 r.
  - - Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych z 1995 r. – ratyfikowana 20 grudnia 2000 r., weszła w życie wobec Polski 1 kwietnia 2001 r.
  - - Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. – ratyfikowana 15 grudnia 1992 r., weszła w życie wobec Polski 19 stycznia 1993 r.
- ➤ W dniu 21 lipca 2003 r. Polska podpisała Protokół dodatkowy otwarty do podpisu w styczniu 2003 r. do Konwencji Rady Europy o Cyber-przestępczości, dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym, popełnianych przy użyciu systemów komputerowych.
- ➤ Obecnie prowadzone są konsultacje międzyresortowe w sprawie zasadności podpisania Protokołu 12 do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.
- ➤ W ramach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie opracowane zostały liczne dokumenty, w których zakazuje się dyskryminacji lub promuje wartości tolerancji i otwartości na odmienność. Dokumenty te nie mają jednakże charakteru prawnie wiążącego, są jedynie miękkim prawem wyrażającym wolę państw w danej sferze. Do najważniejszych bez wątpienia należy

Karta Paryska z 21 listopada 1990 r., Akt Heliński z 1 sierpnia 1975 oraz Decyzja Rady Ministerialnej z 1 grudnia 2003 r. dotycząca tolerancji i niedyskryminacji.

- ➤ Podstawą do podejmowania działań anti-dyskryminacyjnych w Unii Europejskiej jest art. 13 Traktatu o Unii Europejskiej w brzmieniu ustalonym w traktacie amsterdamskim oraz Dyrektywa Rady Unii Europejskiej nr 2000/43/WE z 29 czerwca 2000 r., dotycząca realizacji zasady równego traktowania bez względu na rasę lub pochodzenie etniczne we wszystkich sferach życia społecznego, m.in. opieki społecznej, włącznie z zabezpieczeniem społecznym i opieką zdrowotną, edukacji i dostępu do dóbr i usług oferowanych publicznie, w tym do mieszkań.

Natomiast Dyrektywa Rady Unii Europejskiej nr 2000/78/WE z 27 listopada 2000 r. w sprawie ustanowienia ogólnych ram w zakresie równego traktowania przy zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu, zakazuje dyskryminacji z przyczyn rasy, pochodzenia etnicznego, religii, przekonań, wieku, niepełnosprawności oraz orientacji seksualnej. Ustanawia ona minimalny zakres działań i podejmowania środków zaradczych, w tym dialog z organizacjami pozarządowymi. Państwa Członkowskie zobowiązane zostały do przyjęcia ustaw, przepisów wykonawczych i przepisów administracyjnych w celu zapewnienia zgodności ich ustawodawstwa z postanowieniami Dyrektywy 2000/43/WE najpóźniej do dnia 19 lipca 2003 roku, zaś w przypadku Dyrektywy 2000/78/WE do dnia 2 grudnia 2003 r. Polska w związku z przystąpieniem do Unii Europejskiej jest również zobowiązana do implementacji powyższych dyrektyw.

1.3 AKTUALNIE REALIZOWANE PROGRAMY KRAJOWE, KTÓRYCH ZAKRES CZĘŚCIOWO DOTYCZY PROBLEMATYKI ZAWARTEJ W PROGRAMIE DZIAŁAŃ Z DURBANU

W Polsce realizowanych jest obecnie kilka programów o charakterze krajowym, których założenia częściowo pokrywają się z celami Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji. Założenia te nie zostaną tutaj powtórzone. Formuła *Programu* przewiduje natomiast wskazanie realizowanych programów, których założenia bądź zadania znajdują się w ramach zakresu przedmiotowego, którego dotyczy niniejszy *Program*. Zapewni to przejrzystość, a także pozwoli uniknąć powielania wytycznych dla podmiotów odpowiedzialnych za realizację poszczególnych zadań. Wśród aktualnie realizowanych programów krajowych wymienić należy przede wszystkim:

- ➤ **Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce**

Jest to ogólnopolski rządowy program, którego realizacja zaplanowana została na lata 2004 – 2013 z możliwością kontynuacji w latach następnych. Został on opracowany na podstawie doświadczeń wynikających z *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001 – 2003*. Nawiązuje on do realizowanych w państwach europejskich podobnych programów, zmierzających do poprawy sytuacji Romów. Zakres programu obejmuje takie sfery życia społecznego, jak: edukacja, zwalczanie bezrobocia, zdrowie, sytuacja bytowa, przeciwdziałanie przestępstwom popełnianym na tle etnicznym, podtrzymywanie i propagowanie kultury romskiej i wiedzy o Romach w społeczeństwie polskim. Zasadniczym celem Programu jest doprowadzenie do pełnego uczestnictwa Romów w życiu społeczeństwa obywatelskiego i zniwelowanie różnic dzielących tę grupę od reszty społeczeństwa. Jako szczególnie istotne potraktowane zostało wyrównanie poziomów w takich dziedzinach, jak: edukacja, zatrudnienie, zdrowie, higiena, warunki lokalowe oraz umiejętność funkcjonowania Romów w społeczeństwie obywatelskim. Ponadto Program zakłada pomoc Romom w podtrzymaniu ich tożsamości i kultury. Koordynacja i monitorowanie realizacji Programu prowadzone jest przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Program jest realizowany przy udziale społeczności lokalnych.

➤ ➤ **Strategia Państwa dla Młodzieży na lata 2003-2012**

Została opracowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu i przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 19 sierpnia 2003 r. Strategia ta, jest odpowiedzią zarówno na przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych rekomendacje, które stały się dla wielu krajów impulsem do podjęcia prac nad narodową polityką dla młodzieży, jak również na Rezolucję 98(6) Rady Europy wydaną 16 kwietnia 1998 r. oraz informacje pochodzące z „Białej Księgi Młodzieży”, opublikowanej w 2001 roku przez Komisję Europejską. Polityka młodzieżowa uznawana jest w krajach europejskich za międzyresortową, zintegrowaną politykę wobec młodych ludzi, wywodzącą się z ich potrzeb. Strategia odnosi się do takich dziedzin funkcjonowania państwa, jak: uczestnictwo młodych ludzi w życiu publicznym, opieka socjalna, rynek pracy, współpraca międzynarodowa, profilaktyka i przeciwdziałanie marginalizacji społecznej, opieka zdrowotna, edukacja formalna i nieformalna, informacja. Zadaniem Strategii Państwa dla Młodzieży jest tworzenie warunków, które umożliwią młodym ludziom z różnych środowisk jednakowy start w dorosłe życie. Jak wynika z przeprowadzonej przez zespół ekspertów diagnozy, szczególną opieką państwo musi otoczyć młodzież pochodzącą z terenów wiejskich, młodzież niepełnosprawną, młodzież zamieszkałą na terenach zagrożonych szczególnym bezrobociem oraz młodzież ze środowisk narażonych na marginalizację społeczną, w tym należącą do mniejszości narodowych i etnicznych.

➤ ➤ **Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii**

Program ten stanowi realizację założeń odpowiadających najnowszemu planowi działania Unii Europejskiej wobec narkotyków (European Union Action Plan on Drugs 2000-2004), który w swoich głównych celach zakłada w walce z narkotykami kontynuację zintegrowanego, zrównoważonego podejścia, w ramach którego ograniczanie podaży i popytu postrzegane są jako elementy wzajemnie wzmacniające się. Jego cele obejmują m.in.: znaczące zredukowanie rozpowszechnienia spożycia narkotyków i zmniejszenie liczby nowych konsumentów, zwłaszcza wśród młodzieży do 18 lat; znaczące zmniejszenie szkód zdrowotnych, w tym umieralności oraz zakażeń HIV, wirusowych zapaleń wątroby typu B i C; znaczące zwiększenie liczby skutecznie leczonych; znaczące zmniejszenie przestępczości związanej z narkotykami i ograniczenie procederu prania brudnych pieniędzy. Zgodnie z ustawą o przeciwdziałaniu narkomanii z dnia 24 kwietnia 1997 r., podstawę do działań w zakresie przeciwdziałania narkomanii stanowi Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii uchwalany przez Radę Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw zdrowia. Ustawa nie określa czasu trwania programu, jednak biorąc pod uwagę datę przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, obecny program obejmuje lata 2002-2005. Organami i instytucjami odpowiedzialnymi za wdrożenie programu są przede wszystkim organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego na różnych poziomach. Program ten ma na celu przeciwdziałanie marginalizacji określonych grup społecznych, przez co kompatybilny jest z założeniami Programu Działań z Durbanu.

➤ ➤ **III edycja Krajowego programu zapobiegania zakażeniom HIV, opieki nad żyjącymi z HIV i chorymi na AIDS**

Program ten jest kontynuacją poprzedniego Krajowego Programu zapobiegania zakażeniom HIV, opieki nad żyjącymi z HIV i chorymi na AIDS na lata 1999–2003, a jego realizacja zaplanowana została na lata 2004 - 2006. Przygotowywany Program jest planem działania podmiotów (instytucji i organizacji) podległych i współpracujących z Ministerstwem Zdrowia. Uczestnictwo pozostałych partnerów rządowych jest ich własnym wyborem zgodnie z programem, jaki sformułują we własnych resortach, w zgodzie z potrzebami i środkami. Ministerstwo Zdrowia będzie pełnić rolę opiniotwórczą i doradczą wobec przedstawionych przez resorty programów własnych. Realizacja Programu zaplanowana została w następujących obszarach tematycznych: medycznym – dotyczącym leczenia, diagnostyki i usług w placówkach służby zdrowia; pomocy społecznej i wsparcia dla osób żyjących z HIV, chorych na AIDS i ich bliskich; profilaktyki i edukacji; monitoringu i ewaluacji, ze szczególnym uwzględnieniem wskaźnikowania osiągniętych celów i nowoczesnych diagnoz w zakresie epidemiologii oraz „otoczenia legislacyjno-prawnego”, jego wpływu na istniejącą sytuację oraz działań w zakresie proponowanych

zmian. Przeciwdziałanie marginalizacji osób chorych na HIV i żyjących z AIDS jest jednym z zadań, na których realizację szczególnie nacisk kładzie Program Działań z Durbanu.

➤ ➤ **Krajowy Program Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi**

Został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 16 września 2003 r. Program ten stanowi m.in. realizację zobowiązań zawartych w istniejących aktach UE, jak Decyzja Ramowa Rady Unii Europejskiej w sprawie walki z handlem ludźmi (2002/629/JAI z 19 lipca 2002 r.), Decyzji Ramowej Rady Unii Europejskiej w sprawie walki z wykorzystywaniem seksualnym dzieci i dziecięcej pornografii (2004/68/JAI z 22 grudnia 2003 r.) oraz będącej w przygotowaniu Dyrektywy Rady UE w sprawie krótkoterminowego zezwolenia na pobyt wydawanego osobom pokrzywdzonym w wyniku przestępstw polegających na ułatwianiu nielegalnej migracji lub handlu ludźmi. Program przewiduje m.in.: utworzenie międzyresortowej grupy roboczej ds. koordynacji i monitorowania realizacji Programu, dokonanie takich zmian w prawie, które uczyniłyby skuteczniejszym zwalczanie handlu ludźmi (m. in. wprowadzenie pełnej definicji handlu ludźmi do Kodeksu karnego, nowelizacja ustawy o cudzoziemcach w zakresie prawa pobytu dla ofiar/świadków handlu ludźmi), wprowadzenie problematyki handlu ludźmi do programów szkolenia służb policyjnych, prokuratorów, sędziów, pracowników służb socjalnych, a także stworzenie mechanizmu koordynacji działań podejmowanych w Komendzie Głównej Policji w zakresie zwalczania handlu ludźmi, jak również przygotowanie przepisów prawnych i mechanizmów praktycznych efektywnej ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi.

Rozwiązanie problemu handlu ludźmi jest jednym z priorytetowych zadań wytyczonych na Konferencji w Durbanie.

➤ ➤ **Krajowy Program Działań na Rzecz Kobiet**

Przyjęty został przez Radę Ministrów 19 sierpnia 2003 r. Program ten jest rezultatem międzynarodowych zobowiązań Polski do realizacji zaleceń oraz wniosków zawartych w dokumentach końcowych IV Światowej Konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych w Sprawach Kobiet – Pekin '95, tj. *Platformie Działania* i *Deklaracji Pekinńskiej*, które zostały przyjęte przez Rząd RP we wrześniu 1995 roku bez zastrzeżeń i wyłączeń. Zadaniem Programu jest wdrażanie wytycznych zawartych w tych dokumentach, które wskazują na konieczność pilnego wprowadzenia zmian w niektórych - uznanych za priorytetowe - obszarach życia społecznego. Celem tych zmian jest poszanowanie praw kobiet, tworzenie warunków niezbędnych dla wyrównywania ich szans oraz równego traktowania, a w konsekwencji poprawa ich statusu.

Na podstawie wyników analizy sprawozdań resortów i urzędów z realizacji Krajowego Programu Działań na rzecz Kobiet w latach 1997–2001 można stwierdzić, że znaczna część zadań zapisanych w Programie nie została zrealizowana. Nie wykonano również monitoringu realizacji wybranych zadań służących poprawie sytuacji kobiet. Krajowy Program nie był także realizowany przez urzędy wojewódzkie. W niektórych sprawozdaniach z urzędów wojewódzkich zawarto zadania wchodzące w skład innych programów, najczęściej związanych z polityką prorodzinną, kampaniami prozdrowotnymi, walką z chorobami (nowotwory, HIV/AIDS) itp. II etap wdrożeniowy Krajowego Programu Działań na Rzecz Kobiet jest kontynuacją realizacji I edycji Krajowego Programu, uwzględnia jednak zarówno zaktualizowane cele, potrzeby, a także czerpie z niepowodzeń i faktycznego zaniechania realizacji poprzedniej edycji. Funkcję koordynatora Programu pełni Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn. Program Działań zawiera dziewięć rozdziałów problemowych, odpowiadających różnym sferom życia kobiet. Sfery te wskazane zostały przez ONZ w Platformie Działania oraz raporcie z 23. Specjalnej Sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w 2000 roku (Pekin + 5). Są to: prawa kobiet jako prawa człowieka; aktywność ekonomiczna kobiet; przemoc wobec kobiet; zdrowie kobiet; edukacja; udział kobiet we władzach publicznych i w procesie podejmowania decyzji oraz kobiety i środki masowego przekazu. Program opracowany został tak, by respektować nie tylko równy status i równe szanse kobiet i mężczyzn, ale także samych kobiet pochodzących z różnych środowisk społecznych. W tym znaczeniu Program dotyczy wszystkich kobiet, więc także tych ze środowisk mniejszości narodowych i etnicznych, migrantek, uchodźców, cudzoziemek,

azylantek. Realizacja Programu w znaczący sposób przyczynić ma się do zmniejszenia zjawiska dyskryminacji wśród kobiet, które są ofiarami tzw. dyskryminacji zwielokrotnionych – z przyczyn płci i jednocześnie rasy, pochodzenia narodowego, etnicznego lub przynależności do grup migrantów, uchodźców itd.

2. DIAGNOZA SYTUACJI I MONITORING

„...Światowa Konferencja nalega, by Państwa zbierały, kompilowały, analizowały, rozpowszechniały i publikowały wiarygodne dane statystyczne w skali krajowej i lokalnej, a także, by podejmowały wszelkie inne środki niezbędne do regularnej oceny sytuacji osób i grup będących ofiarami rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji, (...)

Dane statystyczne i informacje powinny być zbierane w celu monitorowania sytuacji grup marginalizowanych, opracowywania i oceny prawa, polityki, praktyki i innych środków mających na celu przeciwdziałanie i zwalczanie rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji, a także, w celu określenia, czy środki te nie oddziałują w sposób niezamierzony na ofiary ww. zjawisk. W tym celu zaleca opracowywanie dobrowolnych strategii opartych na zasadzie porozumienia i uczestnictwa w procesie gromadzenia, projektowania i wykorzystywania informacji...”

Program Działania – Durban 2001

2.1. Stan prawny

Polski system prawny nie zezwala instytucjom publicznym na gromadzenie lub odnotowywanie danych dotyczących zjawisk antysemityzmu, rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii z uwzględnieniem płci ofiar i sprawców dyskryminacji. Zarówno ustawa zasadnicza – Konstytucja RP, jak i ustawa o ochronie danych osobowych z 1997 r. oraz ustawa o statystyce publicznej (z 1995 r. wraz z późniejszymi zmianami) wykluczają prowadzenie badań, w których na zasadzie nałożenia obowiązku na określone osoby (fizyczne lub prawne) pozyskiwane byłyby informacje o tak drażliwych kwestiach.

Aktualnie obowiązujące zasady statystyki w sądach i prokuraturach pozwalają na gromadzenie i analizowanie danych dotyczących problematyki, którą zajmuje się przedstawiony Program. Z aktualnie prowadzonych statystyk można bowiem wyprowadzić wnioski co do liczby prowadzonych na terenie Polski postępowań przygotowawczych o czyny z art. 118, 119, 256 czy 257 Kodeksu karnego. Nadto, można ustalić liczbę osób pokrzywdzonych i podejrzanych w tych postępowaniach - ile z tych postępowań zostało zakończonych wniesieniem do sądu aktu oskarżenia, ile postępowań zakończyło się umorzeniem, oraz jaka ilość zawiadomień o przestępstwie została zakończona wydaniem postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego.

Powyższe standardy wynikają z ustaleń pkt 1 zapisanych konsekwentnie w ustawie z dnia 29 czerwca 1995 r. *o statystyce publicznej* (Dz. U. Nr 88, poz. 439 z późn. zm.) postanowień:

– art. 10 stanowiącego, że zbierane i gromadzone w badaniach statystycznych statystyki publicznej dane indywidualne i osobowe są poufne i podlegają szczególnej ochronie; dane te mogą być wykorzystywane wyłącznie do opracowań, zestawień i analiz statystycznych oraz tworzenia przez służby statystyki publicznej operatu do badań statystycznych prowadzonych przez te służby; udostępnienie lub wykorzystywanie danych indywidualnych i danych osobowych dla innych niż podane celów jest zabronione (tajemnica statystyczna), pod rygorem odpowiedzialności karnej;

– art. 38, który stanowi, iż nie mogą być publikowane ani udostępniane dane jednostkowe uzyskane w badaniach statystycznych, tj. dane osobowe dające się powiązać z konkretną osobą (bezpośrednio lub w sposób pośredni) w szczególności, jeżeli na daną agregację składają się mniej niż trzy podmioty lub udział jednego podmiotu w określonym zestawieniu jest większy niż trzy czwarte całości.

Dotychczas wiele ośrodków naukowych i badawczych realizowało badania lub cykle badawcze opinii społecznej dotyczące nastawienia i postaw w stosunku do osób innej niż polska narodowości czy

obecności i integracji cudzoziemców w Polsce. Brakuje jednak inwentaryzacji tych badań, która mogłaby służyć pomocą przy realizacji niniejszego Programu.

2.2. Realizacja postanowień Programu Działania

Wdrożenie w Polsce postanowień Planu Działań przyjętego w 2001 r. w Durbanie podczas Światowej Konferencji Przeciwko Rasizmowi, Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji, dotyczącego grupowania gromadzonych danych ze względu na kryterium rasy, pochodzenia etnicznego lub narodowościowego, jest niezwykle skomplikowane w świetle obowiązujących przepisów. Dotychczasowa praktyka nie wychodziła naprzeciw postanowieniom Programu Działań.

2.3. Dostosowanie do prawa Unii Europejskiej

Prawo polskie obowiązujące w ww. zakresie jest zgodne z unijnym *acquis communautaire*.

Dziedzina	Cel strategiczny	Cele szczegółowe	Zadania	Podmiot Realizujący	Termin realizacji
Respektowanie prawa dotyczącego przeciwdziałania i zwalczania rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii.	1. Zapewnienie pełnej i skutecznej realizacji gwarancji prawnych dotyczących przeciwdziałania, rasizmowi, dyskryminacji rasowej i ksenofobii.	1. Dokonanie diagnozy występujących przypadków, rasizmu, w tym antysemityzmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii.	1. Przeprowadzenie analizy dotychczasowej praktyki prokuratorskiej i orzecznictwa w zakresie funkcjonowania w Polsce organizacji działających w oparciu o idee antysemityczne lub rasistowskie oraz wypracowanie nowych standardów w zakresie delegalizowania takich organizacji.	MS	I rok
			2. Upowszechnianie informacji statystycznych dotyczących wyników postępowań i orzeczeń sądowych z zakresu dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji.	MS we współpracy z PRdsRSKiM	Zadanie stałe
		2. Opracowanie wskaźników monitorowania zjawisk społecznych.	1. Opracowanie systemu gromadzenia i analizowania danych społeczno-demograficznych w celu monitorowania zjawisk rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii.	PRdsRSKiM we współpracy z MSWiA i GUS	I rok
		2. Wdrożenie ww. systemu.	PRdsRSKiM	II rok	

3. AKTYWNOŚĆ ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

„...Światowa Konferencja nalega, by w celu przeciwdziałania aktom dyskryminacji rasowej, ksenofobii oraz dla uniknięcia sytuacji, w których uprzedzenia prowadziłyby do podejmowania decyzji wynikających z rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i

związanej z nimi nietolerancji, Państwa zintensyfikowały szkolenia z zakresu praw człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem praw człowieka migrantów, uchodźców i osób ubiegających się o azyl, a także podjęły działania mające na celu podniesienie świadomości ww. zagadnień, adresowane do urzędników imigracyjnych, funkcjonariuszy służb granicznych i personelu aresztów i więzień, urzędników władz lokalnych i innych urzędników publicznych odpowiedzialnych za egzekwowanie prawa oraz do nauczycieli...”

Program Działania – Durban 2001

3.1. Stan prawny

Skuteczność prawa w zakresie zwalczania i przeciwdziałania rasizmowi, dyskryminacji rasowej i ksenofobii jest uzależniona od działań tych, których rolą jest stosowanie prawa. W szczególności na uwagę zasługuje tu kategoria funkcjonariuszy publicznych. Obowiązujące aktualnie przepisy prawa przewidują odpowiedzialność policjantów za postępowanie niezgodne z etyką zawodową. § 6 Zarządzenia Komendanta Głównego Policji nr 805 z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie *Zasad etyki zawodowej policjantów*, stanowi, iż postępowanie policjanta w kontaktach z ludźmi powinna cechować życzliwość oraz bezstronność wykluczając uprzedzenia rasowe, narodowościowe, wyznaniowe, polityczne, światopoglądowe lub wynikające z innych przyczyn. Ponadto, § 8 *Zasad etyki zawodowej policjanta* mówi, iż wykonując zadania służbowe policjant powinien dostosować swoje zachowanie do sytuacji i cech osób uczestniczących w zdarzeniu, w szczególności wieku, płci, narodowości i wyznania, a także uwzględniać uzasadnione potrzeby tych osób. Zasady etyki zawodowej policjanta wydane decyzją Komendanta Głównego Policji nr 121/99 z dnia 14 lipca 1999 r. w § 1 pkt 5 wprowadzają zasadę „bezstronności, a zwłaszcza postępowania bez jakichkolwiek uprzedzeń rasowych, narodowościowych, wyznaniowych, politycznych bądź światopoglądowych”.

Zalecenie nr 72 Programu Działań opracowanego w Durbanie zmierzające do eliminowania zjawiska „profilowania rasowego” nie jest możliwe do spełnienia, gdyż stosowanie tzw. „profilowania rasowego” jest nieuniknione w pracy Policji i innych organów ścigania. Przypadki zwalczania etnicznych grup przestępczych, poszukiwań osób i wykrywania konkretnych przestępstw, w których świadkowie wskazują jako sprawcę osobę pochodzącą z danej grupy narodowościowej lub etnicznej, zmuszają organa ścigania do gromadzenia i przetwarzania tego rodzaju danych oraz ich wykorzystania w procesie śledczym.

Posługiwanie się w trakcie czynności operacyjnych i procesowych wyżej wymienionymi danymi reguluje ustawa o Policji w art. 20 („Policja może pobierać, przetwarzać i wykorzystywać w celach śledczych i identyfikacyjnych informacje, w tym dane osobowe, ujawniające rasę lub pochodzenie etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub filozoficzne, przynależność wyznaniową, partyjną lub związkową oraz dane o stanie zdrowia, nałogach lub życiu seksualnym osób podejrzanych o popełnienie przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego, nieletnich dopuszczających się czynów zabronionych przez ustawę jako przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego, osób o nieustalonej tożsamości lub usiłujących ukryć swą tożsamość oraz osób poszukiwanych, także bez ich wiedzy i zgody”) i ustawa o ochronie danych osobowych. Ochronę tych danych regulują natomiast przepisy o ochronie informacji niejawnych.

Zgodnie z obowiązującymi w polskiej Policji procedurami rekrutacyjnymi i selekcyjnymi, Policja powinna być wolna od rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji. Kwestionariusze rekrutacyjne, opracowywane na podstawie art. 25 ustawy o Policji, nie zawierają pytania o narodowość ani pochodzenie etniczne kandydata, a jedynie o jego obywatelstwo.

3. 2. Realizacja postanowień Programu Działania

Obecnie obowiązujące ustawodawstwo co do zasady realizuje zalecenia Programu Działania opracowanego w Durbanie, zmierzające do eliminowania zjawiska „profilowania rasowego”. Wprowadzone 20 marca 2003 r. Zarządzeniem nr 11 Komendanta Głównego Straży Granicznej „Zasady etyki zawodowej funkcjonariuszy Straży Granicznej” uwzględniają wszystkie zalecenia zawarte w punktach 71 i 72 a Programu Działań z Durbanu. W dniu 26 września 2003 r., przyjęte zostały Zalecenia

Ekspertów dla Europy Wschodniej dotyczące implementacji Programu Działania przyjętego na Światowej Konferencji Przeciwko Rasizmowi, Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji. Zgodnie z tymi Zaleceniami państwa powinny ustanowić lub wzmocnić niezależne krajowe instytucje działające w sferze praw człowieka, wyspecjalizowane w ochronie praw osób należących do mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych i językowych oraz zgodnie z Zasadami Paryskimi i Zaleceniami Europejskiej Komisji przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI) nr 2 w sprawie polityki ogólnej - umocowane do zwalczania dyskryminacji rasowej. Instytucje takie powinny mieć kompetencje do podejmowania działań w zakresie tworzenia i stosowania prawa oraz edukacji o prawach mniejszości, które adresowane byłyby do przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego. Państwa powinny także rozważyć możliwość zapewnienia zainteresowanym dostępu do odpowiednich środków w celu dochodzenia ich praw, włączając w to pomoc prawną.

3.3. Dostosowanie do prawa Unii Europejskiej

Przepisy regulujące sprawy cudzoziemców ubiegających się na terytorium RP o ochronę, w tym o nadanie statusu uchodźcy są na bieżąco dostosowywane do standardów Unii Europejskiej. Przepisy działu II (rozdziały 3 i 4) ustawy z dnia 13 czerwca 2003 *o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP* (Dz. U. Nr 128, poz. 1176) odpowiadają wymogom prawa Unii Europejskiej (uchwale Rady UE z dnia 26 czerwca 1997 r. w sprawie małoletnich pozbawionych opieki, którzy są obywatelami państw trzecich, odwołującej się do standardów międzynarodowych zawartych m. in. w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz w Konwencji o Prawach Dziecka). W razie dalszej potrzeby dostosowywania przepisów w w/w zakresie, będzie ono realizowane zgodnie z zakresem kompetencji przez Prezesa Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji.

W związku z przystąpieniem z dniem 1 maja 2004 r. Polski do UE jest ona również zobowiązana do implementacji zapisów dyrektywy 2000/43/WE do ustawodawstwa wewnętrznego. W artykule 13 zobowiązuje ona państwa członkowskie do wskazania instytucji odpowiedzialnej za promowanie zasady równego traktowania wszystkich osób niezależnie od ich rasy lub pochodzenia etnicznego. Do zasadniczych kompetencji takiej/takich instytucji należeć powinno przeprowadzanie niezależnych badań dotyczących dyskryminacji, publikowanie niezależnych raportów i formułowanie rekomendacji w zakresie dotyczącym dyskryminacji, a także zapewnienie ofiarom dyskryminacji indywidualnej pomocy w dochodzeniu ich skarg. Także skuteczność stosowania prawa w zakresie zwalczania i przeciwdziałania rasizmowi i dyskryminacji rasowej monitorowana będzie przez urząd do spraw przeciwdziałania dyskryminacji z przyczyn rasy, pochodzenia etnicznego, wieku, religii, przekonań oraz orientacji seksualnej. Projekt ustawy o powołaniu takiego urzędu, zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. (Dz. U. z 2002, Nr 96, poz. 849), został przez Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn przedstawiony Komitetowi Rady Ministrów w 2003 r. Projekt ustawy zakłada powołanie urzędu, który realizować będzie zobowiązania nałożone na Polskę, jako przyszłe państwo członkowskie Unii Europejskiej, przez Dyrektywę 2000/43/WE. Zobowiązania te dotyczą konieczności zapewnienia niezależnych badań, publikowania niezależnych raportów i formułowania rekomendacji na tematy dotyczące dyskryminacji z ww. przyczyn oraz zapewnienia jej ofiarom indywidualnej pomocy w dochodzeniu roszczeń i składaniu skarg.

Na posiedzeniu z dnia 24 lutego 2004 r. Rada Ministrów uznała, że z uwagi na realizację programu ograniczania wydatków publicznych, w tym na administrację rządową, powołanie centralnego organu administracji rządowej ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn oraz Przeciwdziałaniu Dyskryminacji trzeba widzieć jako rozwiązanie docelowe. Obecnie należałoby przyporządkować istniejącym organom państwa i urzędom zadań, za które dzisiaj odpowiada Pełnomocnik Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, pozostawiając Pełnomocnikowi zadania z zakresu równego statusu kobiet i mężczyzn.

Dziedzina	Cel strategiczny	Cele szczegółowe	Zadania	Podmiot Realizujący	Termin realizacji
-----------	------------------	------------------	---------	---------------------	-------------------

Aktywność administracji publicznej w zakresie przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji.	1. Podniesienie świadomości przedstawicieli administracji publicznej w zakresie społeczeństwa otwartego.	1. Podniesienie poziomu świadomości funkcjonariuszy publicznych i innych służb społecznych, w zakresie rozwiązań prawnych dotyczących zapobiegania i zwalczania dyskryminacji rasowej.	1. Opracowanie i rozpowszechnienie wśród przedstawicieli administracji publicznej publikacji zawierającej założenia Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i Związanej z Nimi Nietolerancji.	PRdRSKiM we współpracy z MSWiA jednostkami samorządu terytorialnego	I rok
			2. Opracowanie i upowszechnianie w środowisku wojskowym materiałów dydaktycznych kształtujących postawy anty-rasistowskie oraz zwalczających ksenofobię i nietolerancję.	MON - DWiPO	Zadanie stałe
			3. Opracowanie i upowszechnianie wśród służb policji, straży granicznej, celnej i więziennej, materiałów dydaktycznych kształtujących postawy anty-rasistowskie oraz zwalczających ksenofobię i nietolerancję.	MSWiA we współpracy z MS i MF	Zadanie stałe
			4. Włączenie do programu kształcenia obywatelskiego żołnierzy służby zasadniczej i do programów seminariów dla kadry zawodowej, tematyki dotyczącej zwalczania i przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i nietolerancji w kontekście praw człowieka.	DWiPO w MON	I rok
			5. Włączenie do programu kształcenia służb policji, straży granicznej, celnej i więziennej tematyki anty-rasizmu, zwalczania i przeciwdziałania antysemityzmowi, ksenofobii i nietolerancji w kontekście praw człowieka migrantów, uchodźców, członków mniejszości narodowych i etnicznych.	MSWiA we współpracy z MS	I rok
			6. Włączenie do programu kształcenia służb policji, straży granicznej, celnej i więziennej tematyki handlu ludźmi ze szczególnym uwzględnieniem kobiet migrantek.	MSWiA we współpracy z MS i PRdRSKiM	I rok

		2. Zapewnienie powszechnego dostępu do bezpłatnej i kompleksowej pomocy prawnej dla ofiar, ksenofobii lub nietolerancji.	1. Nawiązanie stałej współpracy z biurami Porad Obywatelskich oraz tzw. klinikami prawa funkcjonującymi na uniwersyteckich wydziałach prawa. 2. Powołanie organu odpowiedzialnego za realizację polityki w zakresie zwalczania dyskryminacji i promowania równego traktowania.	RPO we współpracy z organizacjami pozarządowymi Rada Ministrów	Zadanie stałe I rok
2. Zwalczanie przejawów wykluczenia społecznego i marginalizacji migrantów, uchodźców i osób należących do mniejszości romskiej.	1. Wypromowanie na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, idei tolerancji, wielokulturowości, wieloetniczności i społeczeństwa otwartego.	1. Opracowanie i przeprowadzenie szkoleń dla liderów lokalnych społeczności migrantów, uchodźców i osób należących do mniejszości romskiej w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji.	MSWiA we współpracy z MGIP, przy współdziałaniu jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych	II i III rok	
		2. Opracowanie i przeprowadzenie szkoleń dla przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej w zakresie tolerancji i społeczeństwa otwartego.	MSWiA we współpracy z MGPIPS, przy współdziałaniu jednostek samorządu terytorialnego i organizacjami pozarządowymi	II i III rok	
		3. Realizacja konferencji, seminariów dla przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej na rzecz podniesienia świadomości społecznej w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji w oparciu o otwarte konkursy dla organizacji pozarządowych.	PRdsRSKiM we współpracy z MSWiA i organizacjami pozarządowymi	II i III rok	

4. RYNEK PRACY I SYTUACJA SPOŁECZNO – EKONOMICZNA

„...Światowa Konferencja nalega, by Państwa unikały negatywnych skutków praktyk dyskryminacyjnych, rasistowskich i ksenofobicznych w sferze zatrudnienia, poprzez promowanie stosowania i przestrzegania standardów międzynarodowych dotyczących praw pracowniczych (...) oraz, by w celu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i marginalizacji, Państwa promowały integrację wszystkich członków społeczeństwa w miejscu zamieszkania na etapie planowania przestrzennego miast i innych form osadnictwa oraz przy odnowie zaniedbanych terenów mieszkalnictwa komunalnego...”

Program Działania – Durban 2001

4.1. Stan prawny

➤ ➤ Prawo pracy

Konstytucja RP w artykule 65 zapewnia każdemu wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy, a wyjątki w tym zakresie określać może tylko ustawa. W związku z przygotowaniem Polski do członkostwa w Unii Europejskiej, ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. *o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw* (Dz. U. Nr 128, poz. 1405), która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2002 r., wdrożyła do prawodawstwa polskiego normy zawarte w dyrektywach prawa wspólnotowego, także w zakresie równego traktowania kobiet i mężczyzn w zatrudnieniu. Dostosowywanie polskiego ustawodawstwa pracy w zakresie równego traktowania w zatrudnieniu następowało etapowo. Kodeks pracy, w wersji obowiązującej od 1 stycznia 2004 r., zakazuje jakiegokolwiek dyskryminacji – bezpośredniej lub pośredniej - w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy (artykuł 11³ Kodeksu pracy – Dz. U. z 1998, Nr 21, poz. 94 z późn. zm). Na pracodawcę nałożony został obowiązek przeciwdziałania dyskryminacji w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religie, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientacja seksualna, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy.

Kodeks pracy reguluje jednak wyłącznie stosunki typu pracowniczego, nieuregulowana natomiast, na poziomie ochrony wynikającym z dyrektyw Unii Europejskiej, pozostaje: kwestia warunków dostępu (w znaczeniu równego traktowania, równego dostępu, wykluczenia dyskryminujących kryteriów ograniczających) przy tzw. samozatrudnieniu czyli prowadzeniu działalności na własny rachunek (co jest równoznaczne z prowadzeniem działalności gospodarczej na podstawie ustawy z dnia 19 listopada 1999 r. - *Prawo działalności gospodarczej* albo wykonywaniem tzw. wolnych zawodów, które zostały wyłączone spod regulacji tej ustawy, i poddane szeregowi regulacji szczególnych, np. zawód adwokata i radcy prawnego, zawód rzecznika patentowego) oraz kwestia równego dostępu (w znaczeniu wykluczenia dyskryminujących kryteriów ograniczających) do ochrony społecznej, włącznie z opieką socjalną i zdrowotną, do edukacji oraz do dóbr i usług oferowanych publicznie, włącznie z mieszkaniem. Można zatem powiedzieć, że deficyt regulacji dotyczy wszystkich zakresów obu dyrektyw, które wykraczają poza stosunki zatrudnienia typu pracowniczego.

➤ ➤ Zatrudnienie

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy zawiera następujące przepisy o charakterze anty-dyskryminacyjnym:

- - artykuł 10, ustęp 2, punkt 2 – przyrzeczenia i zezwolenia na pracę cudzoziemców nie mogą być wydawane w oparciu kryteria zawierające wymagania dyskryminujące kandydatów ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne ani ze względu na przynależność związkową;
- - artykuł 19, ustęp 6 – zakazana jest dyskryminacja osób, dla których agencja zatrudnienia poszukuje zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność,

rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne ani ze względu na przynależność związkową;

- - artykuł 36, ustęp 4, punkt 3 – pośrednictwo pracy opiera się na zasadzie równości - oznaczającej obowiązek udzielania wszystkim poszukującym pracy pomocy w znalezieniu zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne lub przynależność związkową;
- - artykuł 36, ustęp 5 – informacje o wolnych miejscach zatrudnienia lub miejscach przygotowania zawodowego przekazywane przez pracodawców powiatowym urządowi pracy, nie mogą zawierać wymagań dyskryminujących kandydatów ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne lub ze względu na przynależność związkową;
- - Artykuł 38, ustęp 2, punkt 3 - prowadzone przez powiatowe urzędy pracy oraz centra informacji i planowania kariery zawodowej wojewódzkich urzędów pracy poradnictwo zawodowe, jest realizowane zgodnie z zasadami równości w korzystaniu z jego usług, bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne lub przynależność związkową;
- - artykuł 40, ustęp 6 - przy kierowaniu kandydatów na szkolenia obowiązuje zasada równości w korzystaniu ze szkoleń bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne i wyznanie religijne lub przynależność związkową.

Ustawa przewiduje karę pieniężną w wysokości nie niższej niż 3 000 zł. za naruszenie zakazu dyskryminacji z ww. określonych przyczyn. (Art. 121 ust. 3, art. 123).

Na mocy rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia pośrednictwa pracy, poradnictwa zawodowego, organizowania szkoleń bezrobotnych, tworzenia zaplecza metodycznego dla potrzeb informacji zawodowej i poradnictwa zawodowego oraz organizowania i finansowania klubów pracy, powiatowy urząd pracy przyjmuje każde zgłoszenie pracodawcy o wolnym miejscu zatrudnienia i miejscu przygotowania zawodowego, pod warunkiem, że nie zawiera ono wymagań dyskryminujących kandydatów ze względu na płeć, wiek, narodowość, wyznanie lub inne okoliczności.

➤ ➤ **Ubezpieczenia społeczne**

Zgodnie z artykułem 67 Konstytucji „obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego”. Obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i nie mający innych środków utrzymania, ma prawo do zabezpieczenia społecznego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa z dnia 13 października 1998 r. *o systemie ubezpieczeń społecznych* (Dz. U. z 1998, Nr 137, poz. 887 z późn. zm.). Rasa lub pochodzenie narodowe nie stanowią przesłanek, od których uzależnione jest objęcie zabezpieczeniem społecznym.

W wypadku świadczeń rodzinnych, które są świadczeniami obowiązkowymi, wypłacanymi wszystkim, którzy spełnią warunki określone ustawowo, nie występują zjawiska związane z rasizmem, dyskryminacją rasową, ksenofobią i związaną z nimi nietolerancją.

System ubezpieczenia społecznego jest powszechny - podlegają mu wszyscy ubezpieczeni w myśl prawa polskiego, zatrudnieni lub prowadzący działalność gospodarczą na obszarze państwa polskiego. Objęcie ubezpieczeniem emerytalnym, rentowym, wypadkowym i chorobowym (z tytułu którego uzyskiwane są świadczenia pieniężne na wypadek choroby lub macierzyństwa) oraz przyznanie należnych świadczeń nie jest uzależnione od obywatelstwa, pochodzenia narodowego, rasy lub innych względów.

➤ ➤ **Pomoc społeczna**

Zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*, prawo do świadczeń z pomocy społecznej, jeżeli umowy międzynarodowe nie stanowią inaczej, przysługuje: (1) osobom posiadającym obywatelstwo polskie mającym miejsce zamieszkania i przebywającym na terytorium RP;

(2) cudzoziemcom mającym miejsce zamieszkania i przebywającym na terytorium RP posiadającym zezwolenie na osiedlenie się, zgodę na pobyt tolerowany lub status uchodźcy nadany w RP; (3) obywatelom państw członkowskich UE lub Europejskiego Obszaru Gospodarczego, przebywającym na terytorium RP, którzy uzyskali zezwolenie na pobyt. Instytucje pomocy społecznej zobowiązane są do działań umożliwiających integrację ze społeczeństwem osób posiadających status uchodźcy. Na podstawie art. 20 pkt. 1 ustawy, do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat należy pomoc uchodźcom w zakresie indywidualnego programu integracji oraz opłacanie za te osoby składek na ubezpieczenie zdrowotne, a zgodnie z art. 22 pkt. 5 ustawy, koordynowanie działań w zakresie integracji ze społeczeństwem osób posiadających status uchodźcy należy do zadań wojewody. Ponadto art. 5 ustawy określa formy, zakres i tryb udzielania pomocy, mającej na celu wsparcie procesu jego integracji. Pomoc ta realizowana jest w ramach indywidualnego programu integracji, uzgodnionego pomiędzy kierownikiem powiatowego centrum pomocy rodzinie a uchodźcą. Szczegółowe zasady udzielania pomocy uchodźcom, wysokość świadczeń pieniężnych, formy i zakres pomocy, tryb postępowania w tych sprawach oraz warunki wstrzymania pomocy lub jej odmowy określa rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 grudnia 2000 r. w sprawie *szczegółowych zasad udzielania pomocy uchodźcom, wysokości świadczeń pieniężnych, form i zakresu pomocy, trybu postępowania w tych sprawach oraz warunków wstrzymywania pomocy lub jej odmowy* (Dz. U. Nr 109, poz. 1160).

➤ ➤ **Prawo do uczestnictwa w życiu publicznym**

Prawodawstwo polskie gwarantuje warunki dla uczestnictwa wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w życiu publicznym, kulturalnym, społecznym i gospodarczym. I tak, Konstytucja RP gwarantuje swobodę tworzenia i funkcjonowania partii politycznych, zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń i fundacji oraz przyznaje prawo do bycia członkiem partii politycznej osobom, które są obywatelami RP i które ukończyły 18 lat. Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej przewiduje preferencję dla przedstawicieli mniejszości narodowych. Zgodnie z ogólną zasadą przyjętą w ordynacji, w podziale mandatów uwzględnia się wyłącznie okręgowe listy kandydatów tych komitetów, które w skali kraju uzyskały co najmniej 5% ważnie oddanych głosów. Z tego warunku zwolnione są jedynie komitety utworzone przez wyborców zrzeszonych w zarejestrowanych organizacjach mniejszości narodowych. Zmiany ustrojowe wprowadzone po 1989 roku doprowadziły do przekazania szeregu kompetencji jednostkom samorządu terytorialnego.

Zgodnie z artykułem 12 Konstytucji, Polska zapewnia wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji.

Zgodnie z artykułem 59, ustęp 1 Konstytucji, zapewnia się wolność zrzeszania się w związkach zawodowych, organizacjach społeczno-zawodowych rolników oraz w organizacjach pracodawców. Zakres wolności zrzeszania się w związkach zawodowych i organizacjach pracodawców oraz innych wolności związkowych może podlegać tylko takim ograniczeniom ustawowym, jakie są dopuszczalne przez wiążące Polskę umowy międzynarodowe (artykuł 59, ustęp 4).

Konkretyzacja i rozwinięcie prawa pracowników do organizowania się nastąpiły w ustawie z 23 maja 1991 roku *o związkach zawodowych*. Zgodnie z ustępem 1 artykułu 2 ustawy, prawo tworzenia i wstępowania do związków zawodowych mają pracownicy, bez względu na podstawę zawarcia stosunku pracy, członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz osoby wykonujące pracę na podstawie umowy agencyjnej, jeżeli nie są pracodawcami.

Zgodnie z ustawą, zasady uzyskiwania członkostwa w związku zawodowym oraz sprawowania funkcji związkowych, prawa i obowiązki członków, określają statuty i uchwały statutowych organów związkowych. Sąd może odmówić rejestracji związku zawodowego jeżeli statut jest niezgodny z przepisami ustawy.

W razie prowadzenia przez związek zawodowy działalności sprzecznej z ustawą o związkach zawodowych postępowanie jest wszczynane na wniosek właściwego prokuratora wojewódzkiego. Sąd rejestrowy, w razie stwierdzenia, że organ związku zawodowego prowadzi działalność sprzeczną z ustawą, wyznacza termin 14 dni na dostosowanie działalności organu do obowiązującego prawa. W razie

bezsuktecznego upływu terminu, sąd rejestrowy może nałożyć na poszczególnych członków organu związkowego grzywnę lub wyznaczyć władzom związku termin przeprowadzenia nowych wyborów do organu związku, pod rygorem zawieszenia działalności organu. Jeżeli środki okażą się bezskuteczne, sąd rejestrowy, na wniosek Ministra Sprawiedliwości, orzeka o skreśleniu związku zawodowego z rejestru związków zawodowych. Związek zawodowy, skreślony prawomocnym orzeczeniem z rejestru związków zawodowych, obowiązany jest niezwłocznie zaprzestać swej działalności.

Ustawa o organizacjach pracodawców reguluje kwestie tworzenia organizacji pracodawców oraz określa zasady ich działania. Zgodnie z nią, pracodawcy mają prawo tworzyć związki według swego uznania oraz przystępować do tych organizacji, pod warunkiem stosowania się do ich statutów.

W przypadku stwierdzenia przez sąd rejestrowy niezgodności statutu z obowiązującym prawem (na przykład wprowadzenie przepisów dyskryminujących pracodawców jeżeli chodzi o przystępowanie do organizacji, prawa i obowiązki członków), zwraca się do organizacji o ich usunięcie. Nie usunięcie postanowień niezgodnych z ustawą powoduje odnowę rejestracji organizacji. Jeżeli sąd stwierdzi, że organ prowadzi działalność sprzeczną z ustawą, wyznacza termin 14 dni na dostosowanie działalności do obowiązującego prawa. W razie bezskuteczności upływu terminu, sąd rejestrowy może orzec grzywnę indywidualnie nakładaną na członków organu lub wyznaczyć władzom związku termin przeprowadzenia nowych wyborów do organu związku, pod rygorem zawieszenia działalności organu. Jeżeli środki okażą się bezskuteczne, sąd rejestrowy, na wniosek Ministra Sprawiedliwości, orzeka o skreśleniu związku pracodawców z rejestru. Związek skreślony z rejestru prawomocnym orzeczeniem, obowiązany jest niezwłocznie zaprzestać swej działalności.

Polskie ustawodawstwo nie zawiera przepisu zakazującego wprost dyskryminacji w zakresie prawa zrzeszania się ze względu na płeć, obywatelstwo, inne. Analiza statutów największych organizacji związkowych, a także orzecznictwa sądów, nie wykazały, aby w praktyce dyskryminacja taka miała miejsce. Do Państwowej Inspekcji Pracy nie wpływają skargi pracowników – cudzoziemców, dotyczące ograniczania ich praw w zakresie członkostwa w polskich związkach zawodowych. Nie stwierdzono też takich przypadków w toku działalności kontrolnej inspektorów pracy.

Zgodnie z artykułem 59, ustęp 2 Konstytucji RP, związki zawodowe oraz pracodawcy i ich organizacje mają prawo do rokowań, w szczególności w celu rozwiązywania sporów zbiorowych oraz do zawierania układów zbiorowych pracy i innych porozumień. Prawo to potwierdza artykuł 21 ustawy o związkach zawodowych oraz artykuł 17 ustawy o organizacjach pracodawców. Szczegółową regulację dotyczącą układów zbiorowych zawiera Kodeks pracy. Zgodnie z jego postanowieniami, układ zbiorowy zawiera się dla wszystkich pracowników zatrudnionych przez pracodawców objętych układem, chyba że strony układu postanowią inaczej. Nie byłoby jednak zgodne z Konstytucją i ustawodawstwem zwykłym wyłączenie z zakresu układu zbiorowego grupy pracowników z uwagi na kryterium narodowościowe, rasowe, inne.

W roku 2006 przeprowadzone zostaną zmiany ustawy o związkach zawodowych oraz ustawy o organizacjach pracodawców, w celu dostosowania ich do postanowień Dyrektywy Rady 2000/78/WE w sprawie ogólnych ram równego traktowania w pracy i zatrudnieniu, celem wprowadzenia postanowień dotyczących zakazu dyskryminacji na tle rasowym i innym w toku przeprowadzania wyborów do organów organizacji.

➤ ➤ **Gospodarka przestrzenna**

Zgodnie z obowiązującym w Polsce systemem prawnym, dotyczącym gospodarki przestrzennej, wyrażonym w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz. U. Nr 80, poz. 717), gminy mają obowiązek stworzyć opracowania planistyczne przedstawiające politykę przestrzenną gminy oraz lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego określające także przeznaczenie terenów na konkretne cele. Obowiązujący w Polsce system prawny zapewnia stosowanie w dziedzinie planowania i zagospodarowania przestrzennego zasady partycypacji społecznej. Możliwość ta jest ustawowo zagwarantowana w toku sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Wszystkie grupy mieszkańców, których obszar bezpośredniego zamieszkania dotyczy konkretyzacja zamierzeń polityki przestrzennej gminy, włączane są w proces planowania przestrzennego już na etapie zbierania wniosków do planu, a później przy wyłożeniu do publicznego wglądu i dyskusji publicznej nad przyjętymi w projekcie planu rozwiązaniami. Dyskusje takie mogą zasadniczo wpłynąć na ograniczenie potencjalnych konfliktów społecznych.

4.2. Realizacja postanowień Programu Działania

Istniejący stan prawny w zakresie przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji z przyczyn rasy i pochodzenia etnicznego w obszarze rynku pracy i zatrudnienia, odpowiada postanowieniom Programu Działań opracowanego w Durbanie. Wiąże się to również z faktem ratyfikowania przez Polskę licznych umów międzynarodowych, w szczególności wypracowanych w ramach ONZ, których postanowienia są w swym zakresie tożsame z założeniami Programu Działania, a także dostosowania prawa polskiego do wymogów Unii Europejskiej. Obowiązujące obecnie w Polsce standardy adekwatne są także do istniejących w omawianym zakresie potrzeb społecznych i wyczerpująco regulują kwestie zwalczania dyskryminacji na rynku pracy.

W kwestiach dotyczących migrantów Polska dotychczas nie realizowała kompleksowej polityki. Powołano natomiast Krajowy Punkt Kontaktowy do Spraw Integracji, który funkcjonuje w ramach Grupy Krajowych Punktów Kontaktowych ds. Integracji (ang. *National Contact Points on Integration*), która powstała przy Komisji Europejskiej. Jej zadaniem jest stworzenie forum wymiany informacji i najlepszych praktyk na poziomie unijnym między państwami członkowskimi m.in. w celu znalezienia skutecznych rozwiązań kwestii integracji imigrantów we wszystkich państwach członkowskich i przystępujących oraz w celu zapewnienia koordynacji krajowych polityk i inicjatyw z działaniami podejmowanymi na poziomie Unii Europejskiej. Rolę przedstawiciela Polski w ww. Grupie pełni w formule tymczasowej ekspert z Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej.

Odpowiadając na wysuwany przez przedstawicieli społeczności romskiej postulat powołania ciała konsultacyjnego zajmującego się problemami społeczności romskiej, w dniu 30 września 2002 r. na posiedzeniu Zespołu do Spraw Mniejszości Narodowych podjęto uchwałę w sprawie utworzenia Podzespołu do Spraw Romskich. Działania Podzespołu wypełniają również zalecenie Deklaracji Programu Działania, przyjętego na Światowej Konferencji przeciwko Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z Nimi Nietolerancji, zachęcającego do opracowania mechanizmu konsultacji i wymiany doświadczeń w celu pełnego włączenia Romów do życia publicznego kraju.

4.3. Dostosowanie do prawa Unii Europejskiej

Obowiązujące obecnie prawo i standardy w zakresie rynku pracy i ubezpieczeń społecznych zgodne są z wymogami Unii Europejskiej w omawianym zakresie. W roku 2004 przeprowadzone zostaną zmiany ustawy o związkach zawodowych oraz ustawy o organizacjach pracodawców, w celu dostosowania ich do postanowień Dyrektywy Rady 2000/43/WE w sprawie wdrożenia zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne. Projektuje się wprowadzenie zakazu dyskryminacji na tle rasowym i innym w toku przeprowadzania wyborów do organów organizacji pracodawców.

Dziedzina	Cel strategiczny	Cele szczegółowe	Zadania	Podmiot Realizujący	Termin Realizacji
-----------	------------------	------------------	---------	---------------------	-------------------

Równy udział w rynku pracy i systemie zabezpieczeń społecznych.	1. Zapewnienie równego dostępu, bez względu na rasę albo pochodzenie narodowe lub etniczne, do realizowanych programów zwalczających bezrobocie.	1. Podjęcie działań mających na celu likwidację stereotypów dotyczących zatrudniania kobiet i mężczyzn ze środowisk migrantów, uchodźców oraz przedstawicieli mniejszości romskiej.	1. Przeprowadzenie analizy sytuacji migrantów, uchodźców oraz przedstawicieli mniejszości romskiej na rynku pracy.	MGiP we współpracy z PIP, PRdsRSKiM i organizacjami pozarządowymi	I rok
			2. Opracowanie systemu działań likwidujących stereotypy społeczne w obszarze zatrudnienia odpowiednio do wyników badań.	MGiP we współpracy z PIP PRdsRSKiM i organizacjami pozarządowymi	II i III rok
		2. Wypromowanie zasady przeciwdziałania dyskryminacji rasowej i ksenofobii wśród osób poszukujących zatrudnienia i pracodawców.	1. Opracowanie materiałów informacyjnych dla pracodawców dotyczących obowiązku realizowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn bez względu na rasę, pochodzenie narodowe lub etniczne.	PRdsRSKiM we współpracy z PIP i organizacjami pozarządowymi	I rok
			2. Opracowanie materiałów informacyjnych dla pracowników i osób poszukujących zatrudnienia na temat prawnej ochrony zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn bez względu na rasę, pochodzenie narodowe lub etniczne, przysługujących w tym zakresie roszczeń i możliwości ich dochodzenia.	PRdsRSKiM we współpracy z PIP i organizacjami pozarządowymi	II rok

Rynek pracy i system zabezpieczeń społecznych respektujący zasadę otwartości, tolerancji i poszanowania odmienności.	1. Eliminacja przypadków dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji z rynku pracy i zabezpieczenia społecznego.	1. Eliminacja regulacji dotyczących zatrudnienia, które w sposób bezpośredni lub pośredni mogą prowadzić do dyskryminacji migrantów, uchodźców lub osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych.	1. Opracowanie systemu monitorowania przestrzegania zasady równości w zakresie dostępu do zatrudnienia, kształcenia zawodowego, związków zawodowych, wynagrodzenia i zabezpieczenia społecznego migrantów, migrantek, uchodźców, uchodźczyń - oraz mężczyzn i kobiet należących do mniejszości narodowych i etnicznych.	PRdsRSKiM we współpracy MGiP, PIP oraz GUS, PURiC i jednostkami samorządu terytorialnego i organizacjami pozarządowymi	III rok
			2. Wdrożenie systemu monitorowania przestrzegania zasady równości w zakresie dostępu do zatrudnienia, kształcenia zawodowego, związków zawodowych, wynagrodzenia i zabezpieczenia społecznego migrantów, migrantek, uchodźców, kobiet uchodźców oraz mężczyzn i kobiet należących do mniejszości narodowych i etnicznych.	PRdsRSKiM we współpracy z MGiP, PIP i jednostkami samorządu terytorialnego	IV rok
Integracja społeczna w miejscu zamieszkania.	1. Poprawa sytuacji bytowej Romów.	1. Poprawa sytuacji mieszkaniowej Romów.	1. Przeprowadzenie remontów i renowacji istniejących zasobów mieszkaniowych na terenach zamieszkałych w większości przez przedstawicieli mniejszości Romskiej.	MSWiA we współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego	Zadanie stałe

5. ZDROWIE

„...Światowa Konferencja nalega na Państwa, a organizacje pozarządowe i sektor prywatny zachęca, by zapewniły skuteczne mechanizmy monitorowania i eliminacji rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji z systemu opieki zdrowotnej, między innymi opracowując i wdrażając skuteczne przepisy anty-dyskryminacyjne (...) a także, by podejmowały kroki mające na celu zapewnienie wszystkim równego dostępu do kompleksowego systemu ochrony zdrowia wysokiej jakości, w tym podstawowej opieki dla osób nie objętych tym systemem; ułatwienie szkolenia personelu służby zdrowia, który odznaczałby się motywacją do pracy w społecznościach nie objętych systemem ochrony zdrowia, a także, by działały na rzecz zwiększenia różnorodności wśród przedstawicieli zawodu medycznego drogą rekrutacji i utrzymania w zawodzie kobiet i mężczyzn ze wszystkich grup ludności, reprezentujących różnicowanie swoich społeczeństw...”

Program Działania – Durban 2001

5.1. Stan prawny

Polskie prawo z zakresu przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji rasowej i ksenofobii w dziedzinie ochrony zdrowia jest zgodne ze standardami międzynarodowymi obowiązującymi w tym zakresie. Zarówno system opieki zdrowotnej, jak i programy promocji i ochrony zdrowia przygotowywane są i realizowane w zgodzie z konstytucyjnym zakazem dyskryminacji. Powszechność opieki zdrowotnej i ww. programów gwarantuje, że osoby należące do grup migrantów, uchodźców, mniejszości narodowych lub etnicznych, mają do nich pełny dostęp na zasadzie równości i sprawiedliwości, które respektowane są także w kontekście równości płci.

Polskie standardy opieki zdrowotnej uwzględniają także kwestie związane z odmiennością kulturową pacjentów, tak w zakresie religii i przekonań, jak i języka, co pozwala na respektowanie w pełni praw pacjenta wobec osób należących do ww. grup.

Aktualnie program studiów lekarskich, uwzględniający już standardy Unii Europejskiej, przewiduje naukę, ale także wymóg praktycznej znajomości języka obcego, co ułatwić powinno komunikowanie się lekarza z pacjentem, który nie włada językiem polskim. Program studiów medycznych uwzględnia także szkolenie z zakresu etyki, którego główne założenia zgodne są z normami etycznymi obowiązującymi w Polsce, m.in. Kodeksem Etyki Lekarskiej oraz Kodeksem Postępowania Lekarskiego.

5.2. Realizacja postanowień Programu Działania

Obowiązujące standardy oraz realizowane programy wdrażają postanowienia Programu Działań z Durbanu zarówno w kontekście zwalczania i przeciwdziałania dyskryminacji rasowej i ksenofobii wobec osób żyjących z HIV/AIDS oraz innych chorób zakaźnych, w tym przenoszonych drogą płciową, jak również osób należących do mniejszości narodowych, etnicznych i językowych, a także cudzoziemców i migrantów. Postanowienia (3, 33, 49, 81, 101, 109) są realizowane poprzez m.in.:

- stałe udoskonalanie programu nauczania kadr medycznych i poszerzanie wiedzy studentów studiów medycznych i pielęgniarskich o wiedzę z zakresu etyki zawodu oraz problemów natury etycznej dotyczących pochodzenia, wyznania lub innych odmienności kulturowych pacjenta. Dalsze działania mają zmierzać do poszerzania tej wiedzy i wprowadzania w życie zasad respektujących prawa każdego pacjenta, także cudzoziemca;
- uregulowanie prawne kwestii odpowiedzialności pracowników służby zdrowia w przepisach o odpowiedzialności cywilno-prawnej i zawodowej. W jednostkach samorządowych (Izby Lekarskie i Pielęgniarskie) działają Komisje Odpowiedzialności Zawodowej (Rzecznik Odpowiedzialności Zawodowej);
- działania edukacyjne na rzecz promocji i profilaktyki w ochronie zdrowia, w tym szczególnie na rzecz przeciwdziałania HIV/AIDS oraz innych chorób zakaźnych, w tym przenoszonych drogą płciową, następstw palenia tytoniu i alkoholizmu, prowadzone przez wyspecjalizowane agendy pod nadzorem Ministra Zdrowia (Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Agencja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, merytoryczne komórki Ministerstwa Zdrowia oraz samorządu terytorialnego, przy współpracy z Fundacjami i organizacjami pozarządowymi). Realizowane są m.in. poprzez programy profilaktyki, akcje promocji zdrowia, strategie informacyjne itp. Działalność w ramach realizacji programu ma służyć kontynuacji i rozszerzaniu tych działań oraz poszerzeniu ich adresatów o cudzoziemców i grupy etniczne oraz podjęciu nowych działań skierowanych w szczególności do tych grup.

Zadania związane z określeniem szczegółowych zasad leczenia pacjentów lekami retrowirusowymi oraz kwestia dostępu do szczepień ochronnych osób przybywających do Polski i przebywających na jej terytorium dłużej niż 3 miesiące będą analizowane w toku realizacji niniejszego Programu.

5.3. Dostosowanie do prawa Unii Europejskiej

Edukacja zdrowotna oraz Strategia leczenia HIV/AIDS realizowane są w Unii Europejskiej w ramach Wspólnotowych Programów Zdrowia Publicznego. Obowiązujące w Polsce prawo zgodne jest ze standardami unijnymi.

Dziedzina	Cel strategiczny	Cele szczegółowe	Zadania	Podmiot Realizujący	Termin Realizacji
System opieki zdrowotnej respektujący Zasade otwartości, tolerancji i poszanowania odmienności.	1. Zapewnienie kobietom, mężczyznom i dzieciom powszechnego dostępu do opieki zdrowotnej w pełnym wymiarze, bez względu na rasę, pochodzenie narodowe, etniczne, religię lub język.	1. Wypromowanie wśród kobiet, mężczyzn i dzieci ze środowisk migrantów, uchodźców i mniejszości romskiej praw człowieka – pacjenta, zachowań prozdrowotnych i świadomości prawa do odpowiedniej do potrzeb opieki zdrowotnej.	1. Opracowanie i wdrożenie systemu promowania badań profilaktycznych i szczepień ochronnych dla osób pochodzenia romskiego	MSWiA we współpracy z MZ i jednostkami samorządu terytorialnego	Zadanie stałe
			2. Opracowanie i wdrożenie systemu dostępu do szczepień ochronnych osób przybywających do Polski i pozostających na jej terytorium dłużej niż 3 miesiące.	MZ we współpracy z MSWiA i jednostkami samorządu terytorialnego	Zadanie stałe
			3. Przeprowadzenie szkoleń z zakresu pierwszej pomocy dla wybranych osób zamieszkujących skupiska romskie oraz organizacja na tej bazie systemu pierwszej pomocy.	MSWiA we współpracy z MZ i jednostkami samorządu terytorialnego i organizacjami pozarządowymi	I i II rok
			4. Opracowanie i wdrożenie systemu zatrudniania pielęgniarek/pielęgniarzy środowiskowych pochodzenia romskiego.	MSWiA we współpracy z MZ i jednostkami samorządu terytorialnego	Zadanie stałe
		2. Zwiększenie świadomości pracowników służby zdrowia wszystkich szczebli w zakresie różnic kulturowych i światopoglądowych wynikających z rasy, pochodzenia narodowego, etnicznego, religii lub języka.	1. Opracowanie i wdrożenie systemu poszerzania wiedzy z dziedziny odmienności religijnych, kulturowych i etnicznych.	MZ we współpracy z PRdsRSKiM i Akademiami Medycznymi i organizacjami pozarządowymi	Zadanie stałe
			2. Wprowadzenie do programu studiów medycznych aspektów kulturowych i światopoglądowych.	MZ we współpracy z Akademiami Medycznymi i organizacjami pozarządowymi	I rok

6. 6. EDUKACJA I KULTURA

„...Światowa Konferencja wzywa Państwa do podejmowania i ułatwiania działań mających na celu kształcenie młodych ludzi w przedmiocie praw człowieka i obywatelstwa demokratycznego oraz wpajanie im wartości takich jak solidarność i szacunek dla różnorodności. W celu zwalczania ideologii opartych o złudną teorię wyższości rasowej, należy podejmować i rozwijać szczególne starania w zakresie

6.1. Stan prawny

➤ ➤ Edukacja

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w art. 70 gwarantuje każdemu prawo do nauki. Na mocy art. 94a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, powyższe prawa przysługujące obywatelom polskim zostały rozszerzone na inne grupy osób przebywających na terytorium Polski. Osoby nie będące obywatelami polskimi korzystają z nauki i opieki w publicznych przedszkolach, a podlegające obowiązkowi szkolnemu korzystają z nauki i opieki w publicznych szkołach podstawowych, gimnazjach i publicznych szkołach artystycznych na warunkach dotyczących obywateli polskich.

Z nauki w publicznych szkołach ponadgimnazjalnych, dotychczasowych publicznych szkołach ponadpodstawowych, publicznych szkołach artystycznych na takich samych zasadach, jak obywatele polscy, korzystają:

- - osoby pochodzenia polskiego w rozumieniu przepisów o repatriacji,
- - osoby, którym udzielono zezwolenia na osiedlenie się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- - osoby, dla których takie uprawnienia wynikają z umów międzynarodowych,
- - osoby, którym nadano status uchodźcy,
- - osoby posiadające zgodę na pobyt tolerowany,
- - osoby korzystające z ochrony czasowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Z dniem uzyskania przez Rzeczypospolitą Polską członkostwa w Unii Europejskiej powyższe prawo obejmuje również pracowników migrujących, będących obywatelami państw członkowskich Unii Europejskiej, jeśli są lub byli zatrudnieni w Polsce, a także członków ich rodzin, o ile zamieszkują na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Pomimo obowiązującej w polskim systemie oświaty zasady powszechnego dostępu do edukacji na wszystkich poziomach nauczania, niezależnie od rasy, pochodzenia narodowego i etnicznego, są w Polsce środowiska, które wymagają zwiększonej uwagi i pomocy ze strony resortu oświaty, ze względu na ich szczególne potrzeby edukacyjne lub specyficzne uwarunkowania społeczne. Należą do nich uczniowie wywodzący się ze środowisk mniejszości narodowych i etnicznych (w tym głównie Romowie) oraz dzieci migrantów i uchodźców.

Konstytucja zapewnia mniejszościom narodowym i etnicznym dostęp do nauki języka i w języku mniejszości. Rozwiązania szczegółowe dotyczące organizowania szkolnictwa dla mniejszości narodowych w Polsce zawiera art. 13 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 3 grudnia 2002 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych (Dz. U. Nr 220 poz. 1853).

Na mocy tych przepisów w roku szkolnym 2002/2003 działało w Polsce 618 szkół (na wszystkich poziomach nauczania), do których uczęszczało łącznie 49.079 uczniów pochodzenia białoruskiego, litewskiego, niemieckiego, słowackiego, ukraińskiego, łemkowskiego oraz kaszubskiego. Szkoły dla mniejszości narodowych są szkołami bezobwodowymi.

Edukacja uczniów pochodzenia romskiego jest zagadnieniem, któremu resort edukacji (wraz z resortem spraw wewnętrznych i administracji, koordynującym politykę państwa wobec mniejszości narodowych) poświęca szczególnie wiele uwagi. Słabsze wyniki nauczania uczniów romskich w porównaniu z innymi uczniami, gorsza frekwencja, częste przypadki nie spełniania obowiązku szkolnego wynikają z konieczności pokonywania bariery edukacyjnej i progu adaptacyjnego w pierwszych latach nauki. Dzieci romskie często rozpoczynają naukę w pierwszej klasie bez przygotowania przedszkolnego

lub ukończenia klasy „zerowej”, ich słaba znajomość języka polskiego utrudnia proces komunikowania się i przyswajania wiedzy, w domu rzadko jest miejsce do przygotowania lekcji, a ubóstwo rodzin powoduje brak środków na zakup podręczników i przyborów szkolnych.

Wyniki prowadzonej od kilku lat analizy sytuacji bytowej i problemów społeczności romskiej pomogły w opracowaniu założeń *Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001-2003*. Zadania edukacyjne zostały uznane za najważniejszy komponent programu, a efekty jego realizacji – za najbardziej istotne dla osiągnięcia głównego celu programu, jakim jest poprawa ogólnej sytuacji społecznej Romów i ich integracja w społeczeństwie polskim.

Poprawę frekwencji i polepszenie wyników nauczania uczniów romskich objętych programem pilotażowym, a także podniesienie w ich środowiskach rodzinnych świadomości wartości i znaczenia edukacji młodego pokolenia Romów, udało się osiągnąć między innymi dzięki wprowadzeniu do szkół tzw. Asystentów edukacji romskiej oraz dzięki działaniom nauczycieli wspomagających.

Wieloletni *Rządowy program na rzecz społeczności romskiej w Polsce*, którego realizacja rozpoczęła się w 2004 r., obejmie swym działaniem ok. 1700 uczniów w 350 szkołach na terenie całego kraju. Program ogólnopolski, wykorzystuje doświadczenia programu pilotażowego, wprowadzając m.in. kursy dla asystentów romskich z terenu całego kraju, szkolenia dla nauczycieli wspomagających oraz zakłada opracowanie programu pomocy stypendialnej dla szczególnie uzdolnionych dzieci i młodzieży romskiej.

Kolejnym problemem, w stosunku do którego postulat respektowania zasady niedyskryminacji ma szczególne znaczenie, jest edukacja dzieci migrantów i uchodźców. Wspomniane wyżej przepisy ustawy o systemie oświaty przyznają tej grupie uczniów prawo do korzystania z nauki na warunkach dotyczących obywateli polskich, jednak brak lub słaba znajomość przez nich języka polskiego ogranicza realizację tego prawa.

Zgodnie z treścią art. 94a ust. 4 osoby nie będące obywatelami polskimi, podlegające obowiązkowi szkolnemu, które nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym, mają prawo do dodatkowej bezpłatnej nauki języka polskiego, organizowanej przez gminę właściwą ze względu na ich miejsce zamieszkania. Na efektywność realizacji tego zadania przez gminy mógłby mieć wpływ system wsparcia finansowego jednostek samorządu terytorialnego oraz przygotowanie pomocy merytorycznej (opracowanie programów do nauki języka polskiego jako obcego dla dzieci migrantów i uchodźców oraz kursy doskonalenia zawodowego dla nauczycieli, którzy będą realizować to zadanie w szkołach na terenie gmin, w których osiedleni są migranci lub uchodźcy).

Zjawisko migracji, w tym dający się zauważyć napływ uchodźców, to problemy, których skala po uzyskaniu przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej prawdopodobnie znacznie wzrośnie. Uzasadniony jest zatem postulat opracowania i wdrożenia systemu przygotowania nauczycieli do pracy w środowisku wielokulturowym – nie tylko z uwagi na poszerzenie w społeczeństwie polskim wiedzy o mniejszościach narodowych, ale również przewidując zmiany społeczne i kulturowe, jakie spowoduje wzmożony ruch migracyjny po poszerzeniu granic Unii Europejskiej.

Z tymi zagadnieniami łączą się również kwestie zapewnienia mechanizmów, pomocnych w budowaniu postaw otwartości na innych i poszanowania ich odrębności oraz kształtowaniu umiejętności dialogu społecznego. Pracom tym powinny towarzyszyć szkolenia nauczycieli z zakresu podejmowania działań wychowawczych służących budowaniu społeczeństwa demokratycznego, wolnego od zjawisk rasizmu i dyskryminacji rasowej oraz przygotowanie doradztwa metodycznego dla autorów programów szkolnych.

Działania wychowawcze służące kształtowaniu w młodym pokoleniu postaw otwartości oraz poszanowania godności osób innego pochodzenia, kultury i religii powinny być prowadzone kompleksowo, w różnych formach i na wielu płaszczyznach działalności dydaktyczno-wychowawczej.

Kultura

Działania w zakresie ochrony kultury mniejszości narodowych i etnicznych prowadzone są przez Departament Kultury Mniejszości Narodowych Ministerstwa Kultury od 1990 r. (Art. 172). Do zadań własnych Departamentu Kultury Mniejszości Narodowych należy

m. in.: udzielanie pomocy organizacjom społecznym w zakresie kultywowania tradycji i kultury mniejszości narodowych, wspieranie realizacji imprez kulturalnych organizowanych przez związki i stowarzyszenia mniejszościowe, wspieranie niskonakładowych publikacji i prasy mniejszości, współdziałanie ze związkami i stowarzyszeniami mniejszościowymi w sprawach edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży, opiniowanie projektów aktów prawnych, konwencji, traktatów i standardów międzynarodowych dotyczących problemów kultury mniejszości, wspieranie przedsięwzięć na rzecz tolerancji oraz działań popularyzujących w społeczeństwie polskim problematykę kultury mniejszości.

Departament Kultury Mniejszości Narodowych wspiera zespoły artystyczne mniejszości narodowych (chóry amatorskie, zespoły taneczne, teatry amatorskie, kapele muzyczne), a także podtrzymuje tożsamość narodową poprzez edukację kulturalną młodego pokolenia (seminaria, kursy, warsztaty, itp.). Dotuje działalność kulturalną, wspierając cykliczne prezentacje artystyczne (festiwale, przeglądy dorobku artystycznego mniejszości narodowych, konkursy, itp.), promuje kulturę mniejszości narodowych w polskich mediach oraz poza granicami kraju.

Departament Kultury Mniejszości Narodowych realizuje ww. zadania w oparciu o ścisłą współpracę z organizacjami mniejszości narodowych w Polsce, dzięki czemu na bieżąco aktualizowane są dane dotyczące sytuacji kulturalnej środowisk mniejszości narodowych (Art. 98). Departament czyni wszelkie starania, aby wypełnić zapis art. 47 w zakresie zagwarantowania osobom należącym do mniejszości prawa do korzystania z ich własnej kultury.

6.2. Realizacja postanowień Programu Działania

Obowiązujące prawo i praktyka jego stosowania realizuje postanowienia Programu Działania z Durbanu.

6.3. Dostosowanie do prawa Unii Europejskiej

Prawo polskie obowiązujące w zakresie edukacji oraz podtrzymywania i realizacji tożsamości narodowej członków mniejszości narodowych jest w całości zgodne z unijnym *acquis*. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej niewielkie zmiany spodziewane są w zakresie pracowników migrujących i członków ich rodzin, w celu ujednoczenia polskiego prawa z wymogami stawianymi przez Unię Europejską.

Dziedzina	Cel strategiczny	Cele szczegółowe	Zadania	Podmiot Realizujący	Termin Realizacji
-----------	------------------	------------------	---------	---------------------	-------------------

System edukacji otwarty na odmienność, powszechny i respektujący zasadę niedyskryminacji.	1. Wprowadzenie problematyki dotyczącej przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji do materiałów dydaktycznych oraz systemu kształcenia i doskonalenia nauczycieli.	1. Zapewnienie programowego przygotowania przyszłych pedagogów do pracy w środowisku wielokulturowym.	1. Włączenie do programów doskonalenia nauczycieli treści związanych z edukacją o prawach człowieka oraz zasadami funkcjonowania w demokratycznym społeczeństwie zróżnicowanym kulturowo i narodowościowo, w tym występowania zjawisk rasizmu, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji.	Placówki doskonalenia nauczycieli oraz inne jednostki, których zadania statutowe związane są z doskonaleniem zawodowym nauczycieli, zgodnie z przepisami rozporządzenia MENiS z dnia 23 kwietnia 2003 r. (Dz. U. Nr 84, poz. 779).	III i IV rok
			2. Wskazanie w wojewódzkich placówkach doskonalenia nauczycieli osoby pełniące funkcję nauczyciela konsultanta lub doradcy metodycznego dla nauczycieli zatrudnionych w szkołach, do których uczęszczają dzieci i młodzież objęte obowiązkiem szkolnym, a wywodzące się ze środowisk mniejszości narodowych i etnicznych.	MENiS	II i III rok
		2. Włączenie do programów edukacyjnych tematyki zwalczania i przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i nietolerancji w kontekście praw człowieka migrantów, uchodźców, osób należących do mniejszości narodowych, etnicznych.	1. Wprowadzenie do podstawy programowej kształcenia ogólnego zapisów promujących tolerancję i poszanowanie odmienności etnicznej, w celu kształtowania postaw otwartości społecznej	MENiS we współpracy z organizacjami pozarządowymi i jednostkami samorządu terytorialnego	II rok
		2. Ocenianie przez rzeczoznawców podręczników szkolnych na wszystkich poziomach nauczania pod kątem przedstawienia w sposób zgodny ze standardami	MENiS – usługa zlecona rzeczoznawcom	Zadanie stałe	

2. Podtrzymywanie tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych.	1. Zagwarantowanie członkom mniejszości narodowych i etnicznych możliwości podtrzymywania i rozwoju własnej kultury oraz języka.	1. Zapewnienie podtrzymania tradycji i ciągłości kultury mniejszości narodowych i etnicznych.	1. Wdrożenie systemu wspierania działalności wydawniczej organizacji mniejszości narodowych i etnicznych.	MK we współpracy z organizacjami pozarządowymi i jednostkami samorządu terytorialnego	Zadanie stałe
			2. Wdrożenie systemu wspierania podstawowej działalności kulturalnej organizacji mniejszości narodowych i etnicznych ze szczególnym uwzględnieniem kwestii przeciwdziałania dyskryminacji rasowej i ksenofobii.	MK we współpracy z organizacjami pozarządowymi i jednostkami samorządu terytorialnego	Zadanie stałe

7. ŚRODKI SPOŁECZNEGO PRZEKAZU

„...Światowa Konferencja nalega na Państwa i zachęca sektor prywatny, by respektując niezależność mediów, za pośrednictwem odpowiednich stowarzyszeń i organizacji mediów krajowych, regionalnych i międzynarodowych, promowały opracowanie przez media - drukowane i elektroniczne, w tym Internet i reklamę - kodeksu postępowania etycznego, a także środków i polityki zmierzających m.in. do: zwalczania rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji; zwalczania rozprzestrzeniania się idei wyższości rasowej oraz usprawiedliwiania nienawiści i dyskryminacji rasowej w jakiegokolwiek postaci oraz promowania szacunku, tolerancji i zrozumienia między jednostkami, grupami, narodami i cywilizacjami, na przykład poprzez wspieranie społecznych kampanii uświadamiających...”

Program Działania – Durban 2001

7.1. Stan prawny

Uchwalenie 29 grudnia 1992 r. ustawy o radiofonii i telewizji (Dz. U. Z 2001, Nr 101, poz. 1114 – tekst jednolity) było pierwszym ważnym krokiem w tworzeniu podstaw prawnych uwzględniających prawa mniejszości narodowych i etnicznych w dostępie do mediów elektronicznych. Ustawa o radiofonii i telewizji stanowi w art. 21: „Programy publicznej radiofonii i telewizji powinny (punkt 9) uwzględniać potrzeby mniejszości narodowych i grup etnicznych.”

Programy o i dla mniejszości narodowych i etnicznych są stale obecne w telewizji i radiofonii publicznej. Cykliczne oraz okazjonalne audycje telewizyjne i radiowe emitowane są zarówno na antenie centralnej, jak i w programach regionalnych terenowych oddziałów telewizyjnych i rozgłośni radiowych. Obecnie realizacją misji nadawcy publicznego w tym zakresie zajmują się głównie regionalne rozgłoszenia radiowe i terenowe oddziały telewizyjne.

Rozdział IX Konstytucji RP stanowi m.in., że: „Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji stoi na straży wolności słowa, prawa do informacji oraz interesu publicznego w radiofonii i telewizji”. O kompetencjach KRRiT jako organu właściwego w dziedzinie radiofonii i telewizji stanowi również ustawa o radiofonii i telewizji.

- ➤ Działania KRRiT podejmowane w zakresie:

- - Inicjowanie wspólnie z organizacjami mniejszości narodowych i etnicznych oraz nadawcami publicznymi cyklu szkoleń dla dziennikarzy wywodzących się z mniejszości narodowych i etnicznych;
  - - Uwzględniania przy podziale abonamentu realizacji przez ośrodki programów dla mniejszości;
  - - KRRiT jest adresatem skarg przedstawicieli organizacji mniejszości zawierających uwagi i protesty dotyczące emitowanych przez nadawców publicznych i komercyjnych programów poświęconych problematyce mniejszości a także problematyce wspólnych wydarzeń historycznych i ich interpretacji;
  - - Krajowa Rada była i jest inicjatorem spotkań i konferencji poświęconych problemom i obecności problematyki mniejszościowej w mediach;
  - - W grudniu 2001 r. z inicjatywy organizacji mniejszości narodowych i etnicznych została utworzona Rada Mediów Elektronicznych Mniejszości Narodowych i Etnicznych, której członkami są przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Celem działalności Rady jest poprawa sytuacji tych środowisk w dostępie do mediów elektronicznych. Rada współpracuje z nadawcami publicznymi oraz KRRiT.
-
- ➤ W dniu 21 lipca 2003 r. Polska podpisała także protokół do Konwencji Rady Europy o Cyberprzestępczości, nakazujący penalizację czynów o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym, popełnianych przy użyciu systemów komputerowych. Dotychczas protokół ten nie wszedł jednak w życie, nie został też przez RP ratyfikowany. Jednak duża liczba państw, które go podpisały, świadczyć może o wadze zjawiska oraz istniejącej woli politycznej w zakresie jego zwalczania.

7.2 Realizacja postanowień Programu Działania

Obowiązujące w Polsce prawo realizuje postanowienia Programu Działań z Durbanu w zakresie osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych. Natomiast problematyka uchodźców i migrantów pozostaje poza sferą działalności Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, co wynika z przepisów ustawy regulujących jej działalność.

7.3 Dostosowanie do prawa Unii Europejskiej

Istniejące standardy prawne zgodne są z prawem Unii Europejskiej, w tym z art. 12 i 22 Dyrektywy Rady (WE) nr 552 z 3 października 1989 r. W sprawie koordynacji działań określonych w odpowiednich ustawach, rozporządzeniach i aktach administracyjnych państw członkowskich odnośnie do rozpowszechniania programów telewizyjnych (DZ. Urz. WE L 298 z 1989 r.)

Dziedzina	Cel strategiczny	Cele szczegółowe	Zadania	Podmiot Realizujący	Termin realizacji
-----------	------------------	------------------	---------	---------------------	-------------------

Publiczne środki masowego przekazu w kształtowaniu postaw tolerancji i otwartości.	1. Kształtowanie świadomości społecznej w zakresie przeciwdziałania rasizmowi, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji.	1. Wypromowanie idei wielokulturowości i wieloetniczności poprzez realizację programów edukacyjnych i kampanii społecznych.	1. Utworzenie w mediach publicznych działów odpowiedzialnych za realizację problematyki społecznej, w tym praw człowieka.	Nadawcy publiczni we współpracy z organizacjami pozarządowymi	I rok
			2. Realizacja kampanii krajowych i regionalnych na rzecz podniesienia świadomości społecznej w zakresie przeciwdziałania rasizmowi, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji w oparciu o otwarte konkursy dla partnerów społecznych.	PRdsRSKiM we współpracy z nadawcami publicznymi i organizacjami pozarządowymi	Zadanie stałe
	2. Przeciwdziałanie i zwalczanie dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji w środkach masowego przekazu.	1. Przeprowadzenie analizy wydawanych w Polsce publikacji szerzących idee rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii.	1. Przeprowadzenie analizy wydawanych w Polsce publikacji szerzących idee rasizmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii.	PRdsRSKiM we współpracy z MSWiA, RPO i organizacjami pozarządowymi	I i II rok
		2. Opracowanie i wdrożenie systemu respektowania prawa dotyczącego zakazu propagowania ideologii promujących nienawiść rasową i dyskryminację w środkach masowego przekazu, w tym w mediach elektronicznych.	2. Opracowanie i wdrożenie systemu respektowania prawa dotyczącego zakazu propagowania ideologii promujących nienawiść rasową i dyskryminację w środkach masowego przekazu, w tym w mediach elektronicznych.	PRdsRSKiM we współpracy z RPO oraz MSP	III i IV rok
		3. Włączenie problematyki przeciwdziałania i zwalczania zjawisk dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji do projektów badawczych KBN.	3. Włączenie problematyki przeciwdziałania i zwalczania zjawisk dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji do projektów badawczych KBN.	MNiI	Zadanie stałe
		4. Wypracowanie katalogu środków służących przeciwdziałaniu i zwalczaniu zjawisk dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji w środkach masowego przekazu.	4. Wypracowanie katalogu środków służących przeciwdziałaniu i zwalczaniu zjawisk dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji w środkach masowego przekazu.	MNiI we współpracy z dostawcami usług internetowych i organizacjami pozarządowymi	I i II rok
		5. Wprowadzenie do rad programowych mediów publicznych przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych w publicznych ośrodkach telewizyjnych i rozgłośniach radiowych, w których nadawane są audycje mniejszości	5. Wprowadzenie do rad programowych mediów publicznych przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych w publicznych ośrodkach telewizyjnych i rozgłośniach radiowych, w których nadawane są audycje mniejszości	KRRiTV we współpracy z nadawcami publicznymi	Zadanie stałe

8. WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

„...Światowa Konferencja zachęca wszystkie podmioty międzynarodowej sceny politycznej do budowania międzynarodowego porządku w oparciu o zasadę powszechnego uczestnictwa, o sprawiedliwość, równość i równouprawnienie, godność ludzką, wzajemne zrozumienie, promowanie i poszanowanie różnorodności kulturowej i powszechnych praw człowieka, a także do odrzucenia wszelkich doktryn wykluczenia, opartych na rasizmie, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji (...) a także nalega, by Państwa kontynuowały współpracę z Komitetem do Spraw Eliminacji Dyskryminacji Rasowej i innymi traktatowymi instytucjami monitorującymi przestrzeganie praw człowieka; w celu promowania, drogą konstruktywnego i przejrzystego dialogu, skutecznej implementacji prawa oraz właściwego rozważenia zaleceń przyjętych przez te instytucje w odniesieniu do skarg dotyczących rasizmu, dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji...”

Program Działania – Durban 2001

- ➤ Polska współpracuje z Komitetem ds. Eliminacji Dyskryminacji Rasowej (CERD) oraz innymi ciałami monitorującymi przestrzeganie praw człowieka w zakresie zwalczania rasizmu i dyskryminacji rasowej. Współpraca z CERD polega na przygotowywaniu okresowych sprawozdań rządowych z wykonania Konwencji, ich prezentacji na sesji Komitetu oraz implementacji zaleceń przedstawionych przez Komitet po rozpatrzeniu sprawozdania.
- ➤ Współpraca z Biurem Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka zaowocowała zorganizowaniem przez MSZ w lipcu 2000 r. w Warszawie, regionalnego seminarium eksperckiego nt. zwalczania rasizmu, dyskryminacji rasowej i związanej z tym nietolerancji w krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Seminarium to było jednym z elementów cyklu konferencji oraz spotkań przygotowawczych do Światowej Konferencji przeciwko Rasizmowi. Jedną z form współpracy z Biurem Wysokiego Komisarza jest przygotowywanie odpowiedzi na pytania oraz ankiety przygotowywane przez Biuro m.in. w sprawie problematyki związanej z rasizmem i dyskryminacją rasową.
- ➤ W 2003 r. Polska przystąpiła do Wspólnotowego Programu Działań na rzecz zwalczania dyskryminacji (*Community Action Program to combat discrimination 2001-2006*). Zgodnie z podpisanym Memorandum Porozumienia, do momentu akcesji Polska ma status obserwatora i dostęp do ściśle określonych form działalności w ramach programu. Zakres uczestnictwa Polski jest również związany z wysokością wpłaconej składki - jest ona minimalna w latach 2003-2004. W ramach realizowanego Programu:
  - 1.1. Przedstawiciele Polski w charakterze obserwatorów biorą udział w pracach Komitetu Programowego oraz Grupy Wysokiego Szczebla ds. Implementacji Dyrektyw anty-dyskryminacyjnych (m. in. przedstawiciele Sekretariatu Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn);
  - 2.2. Sekretariat Pełnomocnika Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn realizuje projekt „Wdrożenie wspólnotowego prawa anty-dyskryminacyjnego w Polsce”, którego głównym celem jest podniesienie świadomości w zakresie istniejących w Polsce standardów anty-dyskryminacyjnych. Udział Polski w ww. programie po przystąpieniu do UE będzie oparty na tych samych zasadach, co innych krajów członkowskich. Jeszcze przed majem 2004 r. Komisja Europejska planuje rozszerzenie na kraje przystępujące akcji świadomościowych, bezpośrednio związanych z implementacją dyrektyw anty-dyskryminacyjnych oraz kształtowaniem postaw pod hasłem „Za różnorodnością Przeciwko dyskryminacji”.

- ➤ Od sierpnia 2003 r. Sekretariat Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn rozpoczął realizację półtorarocznego projektu twinningowego w ramach programu PHARE 2002 „Wzmacnianie polityki anty-dyskryminacyjnej”. Partnerem w tym projekcie jest austriacki Instytut Praw Człowieka im. Ludwika Boltzmana. Projekt zakłada m. in. analizę polskiego prawa i praktyki jego respektowania w zakresie zwalczania dyskryminacji z przyczyn rasy, pochodzenia etnicznego, religii, wieku oraz orientacji seksualnej. Na podstawie tej analizy mają zostać wypracowane wnioski i zalecenia, które pozwolą dostosować prawo z ww. zakresu do wymogów stawianych przez Dyrektywy 2000/43/WE i 2000/78/WE Rady Unii Europejskiej. Projekt zakłada także przeprowadzenie szkoleń na temat mechanizmów powstawania i zwalczania zjawiska dyskryminacji, mających na celu zwiększenia świadomości i wrażliwości na te procesy u przedstawicieli grup zawodowych, które potencjalnie najczęściej mają do czynienia z dyskryminacją (policjanci, sędziowie, prokuratorzy, adwokaci).
- ➤ W maju 2004 r. Polska przystępuje do realizacji Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL 2004 - 2006, której celem jest testowanie i popieranie – poprzez współpracę ponadnarodową – nowych sposobów zwalczania wszystkich form dyskryminacji i nierówności na rynku pracy, zarówno wobec osób zatrudnionych, jak i poszukujących pracy. Zakres działań podejmowanych w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL to dziewięć tematów, określonych przez Komisję Europejską w porozumieniu z Parlamentem Europejskim, krajami członkowskimi i partnerami społecznymi. Każde państwo wybiera tematy, w ramach których spodziewa się, że innowacyjne rozwiązania i współpraca ponadnarodowa przyniesie najlepsze rezultaty, z jednoczesnym obowiązkiem do zaplanowania działań na rzecz osób ubiegających się o status uchodźcy. Realizacja EQUAL jest współfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Całkowita alokacja środków na realizację EQUAL w Polsce w latach 2004-2006 wynosi 178,52 milionów euro, w tym 133, 93 środków EFS oraz 44, 64 milionów euro środków krajowych.

W ramach procesu programowania Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL w Polsce, wybrano pięć spośród dziewięciu wspólnych dla wszystkich państw członkowskich tematów. Problemu dyskryminacji i nierówności na rynku pracy, między innymi ze względu na pochodzenie narodowe lub etniczne, dotyczą w szczególności trzy tematy:

1. Temat A: *Ułatwienie wchodzenia i powrotu na rynek pracy osobom mającym trudności z integracją lub reintegracją na rynku pracy, celem promowania rynku pracy otwartego dla wszystkich* (33,8% całkowitego budżetu EQUAL); ponadto do grup społecznych na rzecz których realizowane będą działania w ramach Tematu A należą m. in. obok mniejszości etnicznych, w tym przedstawicieli mniejszości romskiej, repatrianci oraz członkowie ich rodzin..
2. Temat D: *Wzmocnienie krajowej gospodarki społecznej (trzeciego sektora), a w szczególności usług na rzecz społeczności lokalnych oraz poprawa jakości miejsc pracy* (27,4% całkowitego budżetu EQUAL); ponadto do grup społecznych na rzecz których realizowane będą działania w ramach Tematu D należą m. in., obok uchodźców i mniejszości etnicznych, repatrianci oraz członkowie ich rodzin.
3. Temat I: *Pomoc w społecznej i zawodowej integracji osób ubiegających się o status uchodźcy* (1,7% całkowitego budżetu EQUAL); obecnie zakres Tematu I obejmuje jedynie osoby ubiegające się o status uchodźcy z wyłączeniem uznanych uchodźców oraz repatriantów, którzy zostali włączeni do pozostałych czterech tematów EQUAL w Polsce, a w szczególności do dwóch wskazanych powyżej, tzn. Tematu A i Tematu D. Celem działań realizowanych w ramach tego tematu jest :
  - • poprawa systemu opieki instytucjonalnej;
  - • rozwój analiz i badań zmierzających do zdiagnozowania i prognozowania zjawiska imigracji oraz sytuacji tej grupy na rynku pracy;
  - • podnoszenie świadomości społecznej w tym obszarze.

Dziedzina	Cel strategiczny	Cele szczegółowe	Zadania	Podmiot Realizujący	Termin realizacji
-----------	------------------	------------------	---------	---------------------	-------------------

Współpraca międzynarodowa w zakresie zwalczania rasizmu, antysemityzmu, dyskryminacji rasowej i ksenofobii.	1. Zapewnienie współpracy z organizacjami międzynarodowymi oraz ich wyspecjalizowanymi organami zajmującymi się zwalczaniem i przeciwdziałaniem rasizmowi i dyskryminacji rasowej.	1. Informowanie Biura Wysokiego komisarza NZ ds. Praw Człowieka nt. postępów w realizacji postanowień Konferencji z Durbanu w Polsce.	1. Przygotowywanie odpowiedzi na pytania ankiety Biura Wys. Komisarza oraz Specjalnego Sprawozdawcy KPCz ds. walki z rasizmem.	MSZ we współpracy z PRdsRSKiM	Zadanie stałe
			2. Analizowanie zaleceń ogólnych (<i>general comments</i>) opracowywanych przez Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji Rasowej pod kątem usprawnienia strategii rządu ws. zwalczania rasizmu.	MSZ we współpracy z PRdsRSKiM	Zadanie stałe
			3. Opracowanie aktualizacji celów Krajowego Programu dla strategii realizowanej jako jego kontynuacja, w zakresie uwzględniającym zalecenia raportów międzynarodowych instytucji odpowiedzialnych za realizację praw człowieka.	MSZ we współpracy z PRdsRSKiM	V rok
	2. Upowszechnianie wiedzy o Konwencji ws. eliminacji wszelkich form dyskryminacji rasowej oraz o innych umowach międzynarodowych dotyczących przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji rasowej, ksenofobii, a także o wynikających z nich prawach przysługujących jednostkom.	1. Opracowanie systemu informowania o umowach międzynarodowych dotyczących przeciwdziałania i zwalczania dyskryminacji rasowej, ksenofobii.	MSZ we współpracy z organizacjami pozarządowymi	MSZ we współpracy z organizacjami pozarządowymi	Zadanie stałe

